P.E. 776

ANUARUL

INSTITUTULUI DE CERCETĂRI ETNOLOGICE ȘI DIALECTOLOGICE

CONSILIUL CULTURII
ȘI EDUCAȚIEI SOCIALISTE

Inv. 12597

https://biblioteca-digitala.ro

P.E. 776

ANUARUL

INSTITUTULUI DE CERCETĂRI ETNOLOGICE ȘI DIALECTOLOGICE

SERIA C

1

CORPUSURI DE DOCUMENTE

CULEGEREA DE FOLCLOR AZI

INDREPTAR METODOLOGIC

BUCUREȘTI '87

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRĂILOIU"

Inv. 12597

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRAREA A FOST ELABORATĂ
Dr. STANCA CIOBANU
CERCETATOR STIINTIFIC PRINCIPAL, SEF SECTOR DE FOLCLOR

CU COLABORAREA CERCETĂTORILOR
ŞTIINŢIFICI PRINCIPALI
Dr. Irina NICOLAU
Dr. Sabina ISPAS
Dr. Ligia GEORGESCU

Realizarea tehnică
Alexandrina LIXANDRU
George HARAIDUN

COPERTA: Adrian CONSTANTINESCU

BIBLIOTECA

https://biblioteca-digitala.ro

IN LOC DE PREFAȚĂ

La împlinirea, în anul 1979, a trei decenii de la crearea institutului, conducerea acestuia marchează evenimentul prin înființarea "Anuarului Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", menit să ofere, în primul rînd, specialiștilor instituției (etnografi, folcloriști, lingviști și îndrumători ai mișcării artistice de masă) cadrul necesar valorificării "operative" a unora dintre rezultatele muncii lor științifice, obținute ca urmare a investigațiilor făcute asupra diverselor aspecte ale culturii populare românești, din trecut și prezent.

Editat într-un tiraj de 200-400 de exemplare multigrafiate, Anuarul publică, alternativ, trei serii de volume, după cum urmează: "Seria A. Comunicări", dedicată sesiunilor științifice anuale ale institutului; "Seria B. Studii și Seminarii", incluzînd cercetări mai ample, abordate din perspectiva uneia sau mai multor discipline, ca și probleme de ordin teoretic, metodologic, tehnic etc., dezbătute la seminariile profesionale și "Seria C. Corpusuri de documente", consacrată readucerii în circuitul public a unor creații populare cu valoare de patrimoniu, culese la epoci diferite și tezaurizate în arhivele institutului, continuînd, astfel, pe temeiuri științifice moderne și, desigur, la cerințele unui alt moment istoric, direcțiile mai vechiului program cultural: "De la lume adunate și iarăși la lume date".

Din primele două serii ale Anuarului au apărut, pînă în prezent, un număr de 11 volume a căror problematică supusă studiului, cît și punctele de vedere avansate de autori, într-o

https://biblioteca-digitala.ro

sferă largă de aspecte ale creaţiei populare, sînt primite cu viu interes în rîndul cercetătorilor, oamenilor de cultură, de artă, specialiştilor domeniului mass-mediei, ai mişcării artistice de masă etc. şi citate, din ce în ce mai mult, în diverse publicaţii de profil din ţară şi străinătate. Menţionăm în acest sens, mai ales, lucrările: "Componente ale unităţii culturii populare româneşti"; "Interacţiunea lingvistică"; "Graiurile componentă a patrimoniului cultural popular"; "Studii şi materiale etnografice"; "Cultura populară în actualitate. Dimensiuni ale valorificării artistice" ş.a.

Cu publicarea contribuţiei de faţă: "Despre culegerea de folclor azi", prefaţăm o nouă serie de volume, incluse în cea de a treia secţiune tematică din cadrul Anuarului: "Seria C. Corpusuri de documente". Elaborarea şi publicarea unui atare studiu, premergător viitoarelor volume de documente, s-a considerat a fi necesară atît din motive care condiţionează dintotdeauna calitatea materialelor "culese" şi repuse, sub o formă sau alta, în circuitul public, cît şi din o seamă de cerinţe presante ale momentului. Avem, mai întîi, în vedere faptul că, spre deosebire de situaţia bibliotecilor, muzeelor (în special cele de artă), arhivelor de documente scrise (cu caracter istoric sau administrativ) şi altele asemenea, care îşi asigură colecţiile pe calea achiziţiilor şi donaţiilor, fondurile documentare aparţinînd creaţiei populare nu pot fi constituite fără contactul direct şi îndelungat al specialiştilor cu făuritorii şi păstrătorii bunurilor culturale, trnamise din generaţie, în generaţie; fără cunoaşterea şi aplicarea la teren a unor metodologii şi tehnici de lucru prin care se pot obţine şi înregistra acele creaţii care urmează să fie "mutate", tot după criterii ştiinţifice, din contextele vii ale comunităţilor rurale sau urbane, în colecţii-

https://biblioteca-digitala.ro

tezaur, de unde începe un "nou" ciclu al vieţuirii şi funcţionalităţii lor. Pe de altă parte, instrumentele călăuzitoare în organizarea şi desfăşurarea propriu-zisă a cercetării şi culegerii faptelor de cultură populară se găsesc tot mai anevoios, publicarea lor făcîndu-se în tiraje extrem de mici şi la intervale mult prea mari de timp, faţă de cerinţele adecvării continue a cercetării ştiinţifice la evoluţia procesului de creaţie.

Dacă vom consemna fie şi numai faptul că de la publicarea ultimei lucrări în domeniu au trecut 18 ani, se va înţelege prea bine că, oricît ar fi fost de solidă (şi este într-adevăr) construcţia de atunci a metodei de cercetare la teren a folclorului, componentele sale de bază, viabile în continuare, nu acoperă în întregime cerinţele prezente şi nici nu era posibil să o facă în condiţiile, de neprevăzut, ale rapidităţii şi profunizimii transformărilor petrecute, deopotrivă, în baza şi suprastructura societăţii româneşti din acest răstimp. Este şi motivul pentru care publicarea unei ediţii revăzute sau a unei lucrări noi, adusă "la zi", sub raport teoretic, metodic şi tehnic, se impune de la sine, acestea avînd misiunea de a valorifica, în primul rînd, contribuţiile prestigioase ale şcolii româneşti de profil, precum şi achiziţiile, de ultim moment, ale altor ţări, astfel îmcît să ofere soluţii cît mai complete de cercetare, puse în acord cu realităţile de azi ale vieţii folclorice, intrate de acum într-un alt curs istoric, pe toate planurile sale.

Cum însă un asemenea demers ştiinţific va mai întîrzia, institutul a luat iniţiativa elaborării îndrumarului: "Despre culegerea de folclor azi", fără pretenţia suplinirii lucrării preconizate sau a inovării metodologice, ci urmărind: "să evidenţieze aspecte înnoitoare ale complexului cultural popular şi să atragă atenţia asupra necesităţii, prin aplicare, de

https://biblioteca-digitala.ro

adaptare a metodelor însegi ale disciplinei pentru ca instrumentele noastre de lucru să fie concordante cu evoluţia în timp a realităţii de cercetat" (p.3). Structurat pe patru capitole: introducerea; activitatea de cercetare; instrumentele de lucru şi concluzii, îndreptarul metodologic a fost elaborat de Stanca Ciobanu în colaborare cu: Irina Nicolau ("Unităţi socio-economice contemporane" - partea introductivă - p. 90-92); Sabina Ispas ("Chestionar de aplicat în culegerile de cîntec epic" - p. 52-57; "Chestionar - inventar de probleme în anchetarea unor practici magice" - p. 73-76); Ligia Georgescu ("Chestionar de aplicat în culegere de proză" - p. 47-51). Inaintea publicării în Anuar, textul îndrumarului metodologic a fost supus lecturii mai multor specialişti din Bucureşti, Cluj-Napoca şi Iaşi, care au referit favorabil; cunoscutul folclorist, prof. Mihai Pop, sugera ideea publicării lui şi în alte limbi.

Adresat fiind specialiştilor domeniului, ca şi tuturor celor care, cu dragoste şi pasiune pentru valorile culturii populare, ale creaţiei folclorice în special, desfăşoară activităţi de cercetare la teren, fie în scopul constituirii de baze documentare şi de studiere ştiinţifică, fie în vederea valorificării acestora în manifestările cultural-artistice ale Festivalului naţional "Cîntarea României"; prezentul îndrumar metodologic, conceput ca un ghid orientativ, îşi va dovedi deplina utilitate în funcţie şi de afirmarea creatoare a personalităţii celui care îl aplică, de formularea clară a scopului urmărit, construirea adecvată a chestionarului; de ştiinţa şi arta alegerii şi comunicării cu informatorii.

Ioan Ilişiu

Director al Institutului

15 noiembrie 1987

https://biblioteca-digitala.ro

I N T R O D U C E R E

Folcloristica este astăzi o ştiinţă constituită, având un domeniu propriu şi bineidefinit şi o metodă de lucru, care şi-verificat în timp veridicitatea şi calitatea.

Incă din începutul preocupărilor pentru folclor, documentul a fost cel care s-a constituit în unitate fundamentală de studiu. Este vorba de documentul care consemnează faptul de cultură populară, de la documentul scris într-o formă refăcută şi pînă la documentul consemnator fidel al autenticului folcloric, de la documentul sonor şi pînă la documentul vizual, de la documentul izolat la complexul de documente definitorii ale aceluiaşi fenomen folcloric. In toată această evoluţie se pot puncta momente nodale ale devenirii disciplinei folcloristice, legate de nume care rămîn înscrise în istoria ştiinţei noastre şi în special de concentrarea instituţionalizată a interesului pentru folclor. Fiecare etapă cuprinsă în perioada unui secol şi jumătate de preocupare pentru cultura populară îşi are reprezentanţi marcaţi pentru relaţia cu fenomenul folcloric şi consemnarea lui. Aceasta a dus la constituirea, întîi a unor colecţii de documente publicate sau manuscrise şi, apoi, la crearea unor arhive care să concentreze în ele rezultatele culegerilor de material folcloric. Aceste arhive, cu fondurile de documente pe care le conţineau, constituie baza documentară iniţială a institutului nostru (Arhiva fonogramică a lui G.Breazul şi Arhiva de folclor a Societăţii

https://biblioteca-digitala.ro

Compozitorilor români a lui Constantin Brăiloiu), iar anii care au urmat înfiinţării lui au cunoscut un mereu crescînd interes pentru culegere şi tezaurizare de material folcloric documentar. De aceea, azi trebuie să privim în urmă şi să apreciem bogata arhivă folclorică a institutului ca pe cea mai preţioasă moştenire pe care înaintaşii au pus-o la dispoziţia cercetătorilor epocii contemporane, constituindu-se în amplă imagine a culturii populare din primele decenii ale secolului. Odată cu aceasta, cercetătorii ne-au oferit şi o metodă de lucru la teren izvorîtă din însăşi experienţa lor de folclorişti, din cunoaşterea preocupărilor unor ştiinţe înrudite şi din schimburile de experienţă cu cercetători din alte ţări. Beneficiem de acest fond documentar şi de complexul teoretic al fiinţării lui şi avem datoria să preluăm şi să continuăm munca înaintaşilor, dar în primul rînd să încercăm adaptarea unor aspecte metodologice la realităţile contemporane ale epocii istorice pe care o trăim. Numai în felul acesta vom putea oferi urmaşilor imaginea reală şi complexă a culturii populare a acestui sfîrşit de secol, cu particularităţile şi realităţile lui.

Trebuie să afirmăm că cercetarea de teren şi consemnarea datelor pe care ea le oferă nu a fost niciodată întreruptă în timp, dar totodată trebuie să recunoaştem că dată fiind prioritatea acordată valorificării fondului documentar existent, nu s-a acordat un timp suficient de extins culegerii propriu-zise. De aceea azi privim această activitate ca fiind în continuitatea neîntreruptă a preocupărilor de culegere, dar avînd nevoia unei reluări organizate şi intense, a unei reînnoiri ferme a relaţiei între cercetătorul de folclor şi fenomenele folclorice vii. Acest

https://biblioteca-digitala.ro

revirimentt credem că trebuie să se facă pornind de la ceea ce ştim din experienţa noastră, dar avînd în permanenţă în atenţie realitatea contemporană, de certe prefaceri şi înnoiri sociale, economice şi culturale.

De aceea, intenţia acestui îndreptar nu este să propună înovarea metodologică a culegătorului folclorist, ci să evidenţieze aspecte înnoitoare ale complexului cultural popular şi să atragă atenţia asupra necesităţii, prin aplicare, de adaptare a metodelor însăşi ale disciplinei, pentru ca instrumentele noastre de lucru să fie concordante cu evoluţia în timp a realităţii de cercetat. Dacă nu încercăm să obţinem această concordanţă riscăm să menţinem rezultatele cercetărilor de teren la un timp trecut, să reconstituim fenomene dispărute, să avem o poziţie arheologizantă.

Fără a nega nici un moment relaţia trecut - prezent, consemnarea elementului perpetuat prin memorie, trebuie să aducem proba prezentului şi realitatea vie de azi în complexul de date şi informaţii de culegere.

De aceea, demersul de faţă îşi propune parcurgerea mai multor aspecte.

In primul rînd o istorie a cercetării de teren în momentele ei semnificative, pentru a demonstra faptul că folcloristica este o disciplină ştiinţifică constituită cu metode de cercetare statuate şi verificate

https://biblioteca-digitala.ro

în decursul timpului, cu rezultate definitorii pentru cultura populară românească.

In al doilea rînd, vom încerca să numim unităţile socio-economice susceptibile pentru o cercetare de teren, deoarece se cere infirmat exclusivismul rural tradiţional ca singur recipient de factologie populară şi afirmată reţeaua lărgită în condiţiile amplificării mişcării de populaţie, a progresului industrial. Unitatea socio-economică ca obiect de studiu pentru cercetătorul culturii populare trebuie permanent privită în dualitatea tradiţie / contemporaneitate, ca realităţi în continuitate, ca sursă de inovaţie.

După aceste precizări, privind contextul cercetării prin culegere şi - prin aceasta - demonstrarea unei mai ample posibilităţi şi necesităţi de studiu în epoca noastră, se va dedica un capitol conţinutului propriu-zis al obiectului cercetat. Acesta se constituie din elementele de cultură populară în evoluţie istorică şi se structurează, în funcţie de scopul cercetării, în componentele unui sistem diversificat din care elementul nou nu trebuie să lipsească, fie că e un nou perpetuat, fie un nou creat. Odată cu aceste consideraţii pe baza principiilor cunoscute ale unei cercetări de teren, se va expune conţinutul de probleme pe care diferite tipuri de cercetare le reclamă. Cu alte cuvinte, propunerea unui inventar minimal de probleme de cercetat şi consemnat pe teren în funcţie de scopul, de tipul cercetării respective.

Cu aceasta se face trecerea în capitolul următor, care reluînd aspectul diferenţiator al demersurilor de cercetare,

https://biblioteca-digitala.ro

atinge probleme metodologice propriu-zise. Urmărim să conturăm, din teoriile predecesorilor şi experienţa cercetării de teren acumulată de folcloristica românească, un sumar de tipuri de cercetare, din care să-şi poată delimita orice culegător, în funcţie de scopul urmărit, tipul de cercetare pe care o intenţionează.

Culegerea de teren a beneficiat şi continuă să beneficieze de o serie de instrumente de consemnare a aspectelor cercetate (chestionare, fişe, textiere etc.). Nu vom căuta să inovăm în acest sens, ci apreciind instrumentele cu care lucrăm ca având o valabilitate verificată, să facem doar unele sugestii care decurg din realităţi noi, care se cer consemnate şi care trebuie să-şi afle locul în fişa-tip cu care se lucrează. Prin urmare, în ceea ce priveşte fişa de lucru la teren, cu cele cîteva variante ale ei, se vor face unele completări, ce nu vor face decît să îmbogăţească informaţia consemnată. Vom reactualiza de asemenea cîteva chestionare de genuri, categorii şi probleme de cultură populară, pentru a atrage şi de astă dată atenţia asupra faptului că se impune culegătorului de azi să-şi reîmoiască permanent setul de întrebări cu elementele vizînd contemporaneitatea.

Dacă cele ce ne-am propus să urmărim vor fi expuse argumentat şi convingător, credem se va desprinde lesne concluzia materialului.

Dacă vom reuşi să conturăm contextul, cuprinsul şi mijloacele de culegere ale cercetătorului contemporan în prezenţa lui la teren şi în relaţia cu informatorul, materialul va fi un imbold pentru folclorist şi pentru interesul său de culegător.

https://biblioteca-digitala.ro

Iar dacă concluzia cititorului va confirma intenţia noastră de a exprima necesitatea în cuprinsul cercetării folclorice a culegerii de teren şi imperativul opticii contemporane în acest tip de studiu va însemna că am izbutit să realizăm ceea ce ne-am propus.

https://biblioteca-digitala.ro

SCURT ISTORIC AL CULEGERILOR FOLCLORICE

Intrînd în circuitul european prin interesul pentru consemnarea documentară a faptului folcloric în procesul existenţei lui vii, folcloristica românească se arată de la început adepta cu adevărat a cuprinderii în sfera disciplinei a activităţii de mare prestigiu şi valoare : culegerea.

Există în aplicarea, devenirea şi teoretizarea metodologiei perioade şi principii deosebitoare.

Menţionăm, ca punct iniţial, principiul respectării autenticului, datîndu-l în consemnarea lui odată cu afirmaţii aparţinînd lui Ion Budai-Deleanu (1), cu repetatele asemenea menţiuni în acelaşi sens, ale lui Gh.Bariţ (2) şi avînd un prim rezultat corespunzător - colecţia lui N.Pauleti, culegere de texte lirice din Roşia de Secaş (3).

Se suprapune acestui principiu, acela al "îndreptării", "întocmirii" , "corectării" textelor folclorice, principiu care va dăinui o vreme şi căruia îi aparţin culegerile lui V.Alecsandri (4) şi At.Marienescu (5).

Nu au întîrziat să apară reacţiile şi dezaprobările celor ce propun şi susţin respectarea autenticităţii în notarea textelor folclorice : T.Cipariu (6), G.Hurmuzachi (7). Astfel că la sfîrşitul secolului trecut principiul autenticităţii în culegerea folclorului se impune, confirmat şi de colecţia de "Balade populare române" a lui Miron Pompiliu din 1880. La aceasta, şi sporindu-i precizia

https://biblioteca-digitala.ro

ştiinţifică, se adaugă la sfîrşitul secolului notarea rostiriiin grai, prin intervenţia semnelor diacritice (M. Canianu (8), T.Onişor (9), G.Alexici (lo)).Cu unele, rare şi disparate, atitudini de intervenţie în textul folcloric, respectarea autenticului în culegerea folclorului se impune ca principiu fundamental şi constant în folcloristica românească, Desigur că pentru proza populară principiul are o aplicativitate mai tîrzie, deşi culegătorii se străduiau să reproducă (textul) pe cît posibil apropiat de vorbirea populară, recunoscînd valabilitatea principiului. Însă doar înregistrarea sonoră, pe bandă, a poveştilor a putut oferi textul exact al naraţiunii în proză.

Odată cu aceasta se va impune şi necesitatea unor precizări cu privire la contextul culegerii şi la informator. Incă de la At.Marienescu (11) se atestă preocupări în acest sens şi se lărgesc prin G.Dem.Teodorescu (12).

Cu timpul se înscriu preocupărilor de culegere aspectele legate de obiceiuri. B.P.Hasdeu (13) este cel care fundamentează teoretic cuprinderea largă în cercetarea folclorică şi a folclorului obiceiurilor. De numele lui se ataşează şi alte aspecte metodologice ca : problema epuizării repertoriale, a chestionarelor pentru informaţii, a diversificării anchetelor pe criterii de vîrstă, categorie socială a informatorului.

O etapă următoare se conturează la începutul secolului nostru. Acum se impune o şcoală folcloristică al cărei promotor este Ov.Densusianu.In ceeace ne priveşte sîntem datori faţă de Densusianu în primul rînd prin ceea ce el consideră ca folclor propriu-zis, dincolo de un bagaj tradiţio-

https://biblioteca-digitala.ro

nal, o sumă de relicve, şi un fenomen viu , în continuă creaţie, le t de actualitate (14). Prin el şi urmaşii săi, se statuează poziţia factorului contemporan în folcloristică, Contemporaneitatea va fi privită de aici încolo într-o dublă ipostază : interpretarea actuală a faptelor moştenite şi creaţia nouă, izvorîtă din realitatea vie, prezentă.

Se întăreşte apoi principiul epuizării repertoriului, în culegerile de folclor (G.Pascu (15)).

De la început fusese cunoscut şi recunoscut sincretismul text-melodie în manifestarea folclorică, dar acum - la început de secol 2o - se fac primele încercări de consemnare a textelor cu melodii (I.Bianu (16), P.Pîrvescu (17) , Al.Vasiliu (18), C.Rădulescu-Codin (19), Gh.Fira (2o)).

După primele trei decenii de la începutul secolului, se afirmă pregnant un progres major al principiilor care guvernează culegerea folclorică, progres ce se leagă de un nume de marcă al folcloristicii : Const.Brăiloiu. Legătura acestuia cu şcoala sociologică a lui D.Gusti nu înseamnă decît un cîştig pentru folcloristica noastră.

Metoda inaugurată de C.Brăiloiu (21) este o sinteză superioară a tuturor principiilor valoroase anterioare , printre care fundamentale sînt : metoda transcripţiei minuţioase a lui B.Bartok, după înregistrări pe cilindri de fonograf şi metoda monografică a şcolii sociologice. Cîteva principii fundamentale teoretizate şi aplicate de C.Brăiloiu sînt :

- lărgirea domeniului folcloristicii, care va cuprinde şi investigarea fenomenologică, a proceselor vii în funcţionarea oralităţii ;

https://biblioteca-digitala.ro

- intrarea în atenţia cercetării a vieţii economice şi sociale, care furnizează explicaţii firesti pentru realitatea folclorică ;

- respectarea autenticului şi - în primul rînd - promovarea imprimării mecanice a materialului ;

- elemente de coordonare metodologică a culegerii propriu-zise (detectarea informatorilor, fişele acestora ; cercetarea în echipă ; fişa de frecvenţă care să reprezinte statutul piesei culese şi, prin setul de astfel de fişe, se poate reconstitui inventarul viu al pieselor într-o comunitate ; fişa de observaţie);

- finalitatea culegerii în monografie tonală ;

- inaugurarea experimentului folcloric prin care o piesă, un set de piese au fost în anumite feluri şi repetat înregistrate la solicitarea culegătorului şi potrivit programului acestuia pentru a constitui material de studiu în amănunţime morfologică a piesei şi a posibilităţii ei de realizare.

Toate aceste aspecte de metodă a culegerii folclorice au stat la baza cercetării instituţionalizate, odată cu înfiinţarea Institutului de Folclor, în diversele etape ale dezvoltării sale - Institul de Etnografie şi Folclor şi apoi, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice.

Toate aceste coordonate metodologice cîştigate de cercetarea folcloristică s-au constituit în adevărata şi verificata metodă de studiu a fenomenului folcloric în realitatea funcţionării lui, de culegere a realităţii culturale populare, de consemnare, tezaurizare şi valorificare a ei în disciplina ştiinţifică pe care cercetătorii institutului nostru o slujesc.

https://biblioteca-digitala.ro

Sîntem conştienţi că nu avem doar de păstrat o moştenire presţioasă a metodei de culegere şi cercetare, ci că avem datoria aplicării ei şi, mai ales, a adaptării ei la condiţiile epocii contemporane. Ceea ce ne-au lăsat predecesorii este un imbold pentru ca să continuăm o muncă ştiinţifică de valoare şi îndatorire pentru ca generaţia noastră de cercetători să poată oferi urmaşilor cel puţin un egal de valoros aport ştiinţific.

Note :

(1) Ion Budai Deleanu, Ţiganiada, ed.J.Byck, Buc., 1953, p.183.

(2) "Dorul inimii noastre mai de multe ori descoperit este, ca doar pe încetul se vor scula bărbaţi carii nu îşi vor pregeta a culege odată cîntecele Osianilor şi a Barzilor româneşti, originale, neschimbate, neatinse, cum să află în gura poporului, în munţi, în vii, la şesuri şi oriunde", Gh.Bariţ, Foaie pentru minte, inimă şi literatură, 29 ian.1838, p.39.

(3) despre, v. G.Breazu, Folclorul revistelor Familia şi Sezătoarea, Sibiu, 1945, p.VII-VIII ; I.Muşlea,Cîntări şi strigături româneşti...scrise de N.Pauleţi, Buc.,§962, p.14-19.

(4) "La capătul a trei sau patru ani, posedam o movilă de versuri alterate în gura cîntăreţilor, de legende trucate, de bucăţi amestecate într-o dezordine înspăimîntătoare, petrele preţioase însă erau în mîna mea şi nu-mi rămînea decît să le lustruiesc, să le redau starea lor primitivă, de a le intercala în chip propriu, spre a reconstitui vechile creaţii poetice ale strămbunilor noştri", V.Alecsandri,Poezii populare ale românilor,Buc., 1965,I,p.63.

https://biblioteca-digitala.ro

(5) "Fiecarele care are numai un pic de idee despre poezia populară, va fi aflat că mai toate se dictează aşa de cu smintă, încît acelea fără netezire, nu se pot publica...căci nu e de nici un interes literar de a publica unele fragmente, altele în sine neperfecte",At.Marienescu,Novăc tii,Timişoara,1886,p.42.

(6) Cei ce "strămutînd de capul lor textul, sau schimbînd cuvintele limbii băgînd neologisme şi altele ce nu se aud în gura poporului" alterează folclorul sînt dezaprobaţi, T.Cipariu în "Elemente depoetică", Blaj,1850, p.91.

(7) Adunarea folclorului să se facă "fără alterarea vestmîntului original", în Foaia Societăţii pentru literatură şi cultura română în Bucovina,III,1867, p.96.

(8) M.Canianu, Poezii populare, Doine, culese şi publicate întocmai cum se zic, de..., Iaşi, 1888.

(9) V.Onişor, Doine şi strigături din Ardeal, Culese şi publicate întocmai cum le zice poporulu Partea I, Iaşi, 1894? - 1895?.

(10) G.Alexici, Texte din literatura poporană română, Adunate de..., tom I, Poezia tradiţională, 1899.

(11) Publică o fişă de informator amplă a unui cîntăreţ de balade, M.Giuca din Ticvaniu Mic - Oraviţa, în Familia, nr.41, 1866.

(12) G.Dem.Teodorescu,Petre Creţul Solcanul, Buc., 1883-1884.

(13) După apelul lui At.Marienescu (Epistolă deschisă din 1870) pentru culegerea obiceiurilor şi a folclorului legat de acestea, Hasdeu este cel care lărgeşte metodologia culegerii prin chestionarul despre obiceiurile juridice difuzat în 1877.

https://biblioteca-digitala.ro

(14) "Cineva nu trăieşte numai din ce moşteneşte, ci şi din ce se adaogă pe fiecare zi în sufletul lui şi că aceasta este mai alesă partea ce merită să fie explorată(...) să se culeagă de la ţărani, în afară de ce s-a cules de obicei pînă acum, tot ce dînsul exprimă prin grai, tot ce alcătuieşte judecata lui asupra diferitelor împrejurări în care trăieşte, tot ce crede el despre actualitate", O.Densusianu, Folclorul.Cum trebuie înţeles, în Flori alese Buc., 1966, p.43-45.

(15) "Culegătorului nu-i e permis a alege cimiliturile din vreun punct oarecare de vedere. Pentru o regiune dată el va trebui să semnaleze toate cimiliturile care se cunosc, indiferent dacă unele din acele cimilituri vor fi fost semnalate dealţii,pentru alte localităţi, uneori învecinate"..., G.Pascu, Despre cimilituri, partea II, Buc., 1911, p.197-198.

(16)"...o mare scădere a colecţiilor de poezie populară, făcute la noi pînă acum, este tocmai lipsa aproape completă a ariilor...", Analele Academiei Române, XXXII (19o9-191o), Desbateri, p.284-285.

(17) Pompiliu Pîrvescu,Hora din Cartal, cu arii notate de C.M.Cordonănu , Buc., Acad.Română, DVPR, Culeg.şi studii, I, 19o8.

(18) Al.Vasiliu, Cîntece, urături şi bocete de-ale poporului, adunate de..., însoţite de 43 arii notate de Dna. Sofia Teodoreanu, Buc.,Acad.Română, DVPR, Culeg. şi studii, vol.IV, 19o9.

https://biblioteca-digitala.ro

19. C.Rădulescu-Codin, o culegere de folclor muscelean, 948 f.mass., în care se consemnează 5o melodii notate de Filofteia Popescu.

2o. Gh.Fira, Cîntece şi hore, adunate de..., Buc., 1916, cuprinde texte şi melodii; Nunta în judeţul Vîlcea, Buc., Cultura naţională, Acad. Rom., DVPR, XXXVII, 1928 - prima monografie de ceremonial nupţial, cuprinde şi 2o melodii.

21. Constantin Brăiloiu, Arhiva de folclor a Societăţii Compozitorilor Români, în Boabe de grîu, II (1931), nr.4, sau (trad. franc.) Esquisse d'une méthode de folklore musical, în Revue de musicologie, nr.4o.

https://biblioteca-digitala.ro

B I B L I O G R A F I E

Ataşăm acestui scurt parcurs al concepţiilor privitoare la culegerea folclorică o sumară bibliografie a lucrărilor care pun în discuţie metode şi tehnici de culegere. Desigur că folcloriştii specialişti cunosc toate aceste lucrări, dar considerăm că regăsirea lor este oricînd binevenită şi o reverire la unele din textele respective în pregătirea culegerilor de folclor nu este decît în avantajul acestora.

1. Béla Bartók, Pourquoi et comment recueille-t-on la musique populaire?, Genève, 1948; publicat şi în B.Bartók, Insemnări asupra cîntecului popular, Bucureşti, 1956, p.28 - 53.

2. O.Bădina, D.Gusti. Contribuţii la cunoaşterea operei şi activităţii mele, Bucureşti, Ed.ştiinţifică, 1965, 2o5, pag.

3. Ovidiu Bîrlea, Cercetarea prozei populare epice, în Rev.de Folclor I, (1956), nr.1 - 2.

4. Ovidiu Bîrlea, Principiile cercetării folclorice, în R.E.F., Ll (1966), nr.3, p.2ol - 217.

5. Ovidiu Bîrlea, Metoda de cercetare a folclorului, Bucureşti, EPL, 1969, 326 pag.

6. Constantin Brăiloiu, Arhiva de folclor a Societăţii Compozitorilor Români. Schiţă a unei metode de folclor, muzical, Boabe de grîu II (1931), nr.4.

7. Constantin Brăiloiu, La vie musicale d'un village. Recherches sur un répertoire musical paysan (Drăguş - Roumanie). Essais de sociologie musicale. Paris, 196o, 164 pag.

https://biblioteca-digitala.ro

8. Andrei Bucşan, Metoda de cercetare a dansului popular, R.E.F. 11 (1966), nr. 3, p.243 - 250.

9. I.C.Chiţimia, Folclorul şi cercetările folclorice în anii puterii populare, Rev.de Istorie şi Teorie Literară, 13 (1964), nr. 3 - 4, p. 557 - 576.

10. I.C.Chiţimia, Folcloristica românească în ultimele decenii, Rev.de istorie şi teorie literară, 21 (1972), nr. 4, p. 595 - 599.

11. G.Ciobanu, Culegerea şi publicarea folclorului muzical român (contribuţii la istoria folcloristicii româneşti), R.E.F., 10 (1965), nr. 6, p. 549 - 585.

12. E.Comişel, Aportul lui Const.Brăiloiu la dezvoltarea folcloristicii muzicale româneşti, R.E.F., 11 (1966), nr. 5 - 6, p. 505 - 518.

13. Ovid Densuşianu, Folclorul; Cum trebuie înţeles, Buc., 1910.

14. Din chestionarele-machetă ale Atlasului Etnografic al României (Agricultura; Obiceiuri calendaristice - fragment), R.E.F. 16, (1971), nr. 6, p. 481 - 508.

15. Dobre Alexandru, Chestionarul arheologic al lui Odobescu, R.E.F., tom 31, nr. 1 (1986) p. 46 - 52.

16. Pochi, Adrian, Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, Ed. Minerva, Bucureşti, 1976.

17. Arnold van Gennep, De la méthode dans l'étude des rites et des mythes, în vol. Réligions, moeurs et légendas, IV-e série, Paris, 1912, p. 47- 81.

18. Florin Georgescu, Valoarea contribuţiei ştiinţifice a lui Const.Brăiloiu raportată la bazele actuale ale cercetării folclorului, R.E.F. 13, (1968), nr. 4, p. 299 - 307.

19. Lucilia Georgescu, Constantin Brăiloiu, întemeietor şi conducător al "Arhivei de folclor a societăţii com-

https://biblioteca-digitala.ro

pozitorilor români", R.E.F., 13 (1968), nr. 6, p. 487 - 500.

20. Ion Ghinoiu, Criterii de selectare a localităţilor de anchetat pentru ANR, REF, 14 (1969), nr. 6, p. 479 - 490.

21. Kenneth S.Goldstein, A guide for field workers in folklore, London, 1964, XVIII + 199 p.

22. D.Imbrescu, Cum se face o bună culegere de folclor, în Căminul cultural, Buc., 1938, p. 81 - 82.

23. Muşlea Ion, Bîrlea Ov., Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P.Hasdeu, Ed.Minerva, Bucureşti, 1970.

24. Mihai Pop, Cîteva observaţii privind cercetarea folclorului contemporan, R.E.F., 4 (1959), nr. 1 - 2, p.57 - 66.

25. Mihai Pop, Indreptar pentru culegerea folclorului, Buc., CSCA, CCCP, 1967, 112 p.

26. H.H.Stahl, Tehnica monografiei sociologice, Buc., 1934, 183 p.

27. H.H.Stahl, Anchetele de opinie publică şi sociologia folclorului, R.E.F., 11 (1966), nr. 3, p. 219 - 225.

28. Nicolaie Ursu, Indreptar pentru culegerea cîntecelor populare cu bibliografie asupra folclorului muzical românesc, Revista Institutului Social Banat-Crişana, 1942, p. 494 - 519.

29. R.Vuia, Chestionar şi îndrumări privitoare la culegerea obiceiurilor de Crăciun şi Anul Nou, Culegătorul, I, (1933), p. 8 - 19.

Dar acţiunea globală a pregătirii unei bune culegeri este de o sporită complexitate, Principiul fundamental în pre-culegerea ştiinţifică (neamatoristică) este de a evita, a respinge întîmplarea şi a adera la o minuţioasă şi elaborată pregătire. Cîteva aspecte ale acestei pregătiri le vom releva în continuare.

https://biblioteca-digitala.ro

PREGATIREA CULEGERII

Pe măsură ce fondul de documente a sporit în timp, pe măsură ce publicaţiile de folclor s-au înmulţit, setul de informaţii pe care cercetătorul trebuie să şi-l clădească în iniţierea unei culegeri este mai amplu.

Pentru orice tip de cercetare trebuie exclusă surpriza totală, aşteptarea revelaţiei. Riscul ar însemna o premisă neştiinţifică şi o posibilă eroare în aprecierea rezultatelor culegerii. Cercetătorul cu cît îşi asigură o documentare mai bună, cu atît dirijarea acţiunii sale de culegere este mai certă, cu atît rezultatele culegerii sînt mai bine ordonate şi apreciate, ca fiind deja atestate sau nu, ca fiind specifice pentru o zonă sau nu, ca fiind creaţii noi sau mai puţin noi, ca fiind creaţii dinlăuntrul colectivităţii cercetate sau împrumuturi etc. De aceea, prima grijă în pregătirea culegerii este buna cunoaştere a zonei folclorice în care se programează acţiunea.

Trebuie realizată o documentare istorico-geografică generală, din care se vor reţine date cu privire la evoluţia istorică a zonei şi a celor cu care în decursul timpului a fost în contact; tipul de zonă ca forme de relief, poziţie geografică, ocupaţii şi populaţie. Nu trebuiesc neglijate date recente cu privire la evoluţia economică, la noile industriale create aici, la tipul de agricultură practicat etc. Sînt date care pe lîngă că dau posibilitatea de a cunoaşte zona de cercetat de a stabili contacte favorizante

. / .

https://biblioteca-digitala.ro

cu autorităţil locale şi localnicii în general, plăcut impresionaţi de cel ce le cunoaşte problemele lor şi îi individualizează, va putea avea repercursiuni favorabile în alegerea subiecţilor, a unităţilor, a problemelor, a dirijării discuţiilor etc.

Desigur că pentru toate acestea, şi mai ales pentru orientarea însăşi a culegerii, culegătorul va trebui să parcurgă o a doua etapă a documentării preliminare - aceea a cunoaşterii, din publicaţii şi - mai ales - din arhivă a întregului material folcloric consemnat din zona respectivă. A nu şti dinainte ce s-a cules înseamnă a converti culegerea însăşi în acţiune amatoristică. Indiferent de scopul urmărit în cercetare, documentarea premergătoare culegerii este un factor asigurător de calitate şi eficienţă. De aceea, considerăm că fiecare cercetător trebuie să-şi rezerve circa 10 - 12 zile înainte de a pleca pe teren pentru a efectua aceste operaţii. Atunci cînd culegerea înseamnă revenire în aceeiaşi zonă, această etapă poate fi scurtată, dar trebuie oricum o pregătire prin eventuale adînciri ale unor probleme pe care le vom urmări la teren şi pentru care literatura de specialitate este un bun furnizor de informaţie. Însăşi rezultatele cercetării ştiinţifice, valorificate în studii de tip monografic, antologic, tipologic etc. trebuiesc folosite ca posibilităţi continue de documentare în pregătirea culegerilor. Nu vom putea niciodată cunoaşte lacunele propriei noastre culegeri şi nu vom putea niciodată avea certitudinea unor eventuale desco-

https://biblioteca-digitala.ro

pericol pe care le poate oferi culegerea, dacă nu vom avea suport în documentarea necesară.

Atragem prin urmare atenţia asupra faptului că o culegere la teren, indiferent de profilul ei, trebuie pregătită în două etape: o pregătire vizînd datele generale istorico-geografice şi una specializată, referitoare la documentele de cultură populară consemnate de cercetarea folcloristică anterioară. Beneficiind de material folcloric publicat şi de un bogat fond de documente conservate în arhivă, ale căror ultime instrumente ajutătoare consultării ei o face lesne accesibilă, considerăm că cercetătorul are azi la îndemînă un bagaj informativ suficient pe care să-l folosească în vederea culegerii de efectuat.

Această pre-etapă a culegerii trebuie să fie afirmată ca aparţinînd metodologic de însăşi liniile directoare ale demersului ştiinţific. Metoda de culegere a folclorului a ţinut seama de acest lucru şi a definit poziţia documentării în pregătirea culegerii propriu-zise. Nu facem decît să o reafirmăm, să atragem atenţia asupra faptului că materialul informativ a sporit şi deci sursele de documentare s-au înmulţit, şi că cercetarea care-şi propune surprinderea fenomenelor contemporane e cu atît mai interesată în acest domeniu, trebuind să-şi clarifice întîi termenul referent: elementul tradiţional.

Înainte de a trece mai departe, reţinem faptul că cercetarea folcloristică românească a înclus în ţelurile ei, de la început, culegerea faptelor de cultură populară.

Reţinem, de asemenea, că există o serie de premize

./.

https://biblioteca-digitala.ro

teoretice şi de realizări practice în constituirea metodelor de culegere. Literatura de specialitate oferă un bogat material referenţial pentru ceea ce numim metodă de culegere.

Reţinem, în acelaşi timp, că nu trebuie să negăm valoarea metodelor promovate de folcloriştii care s-au înscris într-o istorie a disciplinei, dar că ne aflăm într-o epocă de profunde transformări socio-economice şi culturale, pentru care aplicarea rigidă a metodelor "clasice" nu este suficientă. Trebuie să cunoaştem realitatea contemporană prin metodele cunoscute, dar adaptate, actualizate, în aşa fel ca rezultatul culegerii să se constituie în imagine a fenomenologiei folclorice contemporane.

https://biblioteca-digitala.ro

UNITATI SOCIO-ECONOMICE CONTEMPORANE

Cînd problemele cheie ale unui domeniu stau sub semnul ambiguităţii, orice încercare de a progresa în cunoaşterea aspectelor particulare reactualizează ambiguităţile iniţiale. Indiferent care este punctul de plecare deci, o numărătoare inversă involuntară recheamă spre 0 - locul de origine - unde întrebările mari aşteaptă răspunsuri adecvate. Astfel, soluţia problemei: UNDE trebuie să caute folcloristul elementele din care îşi construieşte obiectul este condiţionată de rezolvarea unei alte probleme, respectiv: CE sînt elementele pe care le caută şi CARE este domeniul său specific, problema din urmă obligînd la clarificarea poziţiei pe care o deţine folcloristul faţă de etnolog, sociolog şi antropolog.

Definiţia unei ştiinţe trebuie să conţină implicit şi numirea obiectului său numai că în cazul de faţă precizarea vizează planul nuanţelor, în termeni generali, atît antropologia cît şi folcloristica, etnologia şi sociologia fiind dedicate aceluiaşi obiect: omul şi societate, şi, deşi în practică, demersurile lor nu se confundă, în teorie distincţiile fie că sînt vagi, fie că vizează trăsături secundare.

Pe baza unor delimitări rudimentare se consideră în general că sociologia aparţine oraşului în timp ce etnologia şi folcloristica sînt orientate preponderent spre sat; că sociologia este preocupată de realităţile sociale în timp ce folclorul preferă reprezentările artistice ale acestora; că etnologia şi folcloristica sînt precumpănitor descriptive - grafii - spre deosebire de etnologie, sociologie şi antropologie care sînt prin excelenţă interpretative etc. Delimitările enunţate sînt însă de multe ori fundamentate pe simple prejudecăţi iar practica cercetării le contrazice (vezi: sociologia rurală şi etnologia urbană). Distincţiile ar trebui deci să se facă pornind de la alte trăsături specifi-

https://biblioteca-digitala.ro

ce sau să.nu se mai facă deloc, aşa cum propune Levi-Straus cînd consideră că etnografia, etnologia şi antropologia sînt etape ale uneia şi aceleiaşi cercetări. In aceeaşi categorie se înscrie fără dificultate şi folcloristica, mai puţin sociologia însă, care, aşa cum vom vedea mai departe, beneficiază de o autonomie relativă. Această viziune deloc ortodoxă care pledează pentru o singură ştiinţă a omului pare să fie contrazisă de practica şcolilor naţionale care denumesc în mod diferit şi atribuie probleme distincte ştiinţelor la care ne referream. O încercare de a aduce la un numitor comun internaţional terminologia ştiinţelor şi disciplinelor care studiază omul a avut loc în urmă cu trei decenii la Arnhem (1955) cînd se propunea ca etnologie să fie termenul care să desemneze studiul comunităţilor fără istorie scrisă iar folclor să fie termenul care denumeşte preocupările pentru viaţa lor spirituală, în speţă pentru literatura lor scrisă. Deziderate le Congresului internaţional de etnologie regională de la Arnhem nu au depăşit însă condiţia de deziderat.

De fapt, între etnologie şi folclor a existat o diferenţă iniţială care s-a stins treptat lăsînd în loc ambiguitate şi confuzie. Etnografia şi etnologia sînt reflexul teoretic al colecţiilor şi cabinetelor de curiozităţi, ele sînt XENOGRAFII - ştiinţe ale "diferitului", străinului, exoticului. Folcloristica este efectul unui act de repliere în sine; societatea industrializată în căutarea unui exotic plasat în proximitatea sa imediată s-a întors la un moment dat spre sine, spre origini. Folcloristica a devenit astfel o etnologie practicată la lungimea mîinii. Si în prezent mai există specialişti (mulţi dintre ei remarcabili) pentru care folcloristica încă mai continuă să fie studiul societăţilor tradiţionale din ţările industrializate, în timp ce etnologia este orientată spre studiul culturilor arhaice, izolate, străine de efectele mecanizării şi industrializării. Această distincţie, reală la început şi conservată în mod artificial în teo-

https://biblioteca-digitala.ro

rie nu mai funcţionează de mult, prin folcloristică înţelegîndu-se cercetarea manifestărilor artistice ale unei culturi de tip arhaic, tradiţional, printr-o convenţie, greu de înţeles, fiind excluse artele plastice. Aşadar, etnologia şi folcloristica împart acelaşi domeniu, reprezentat în prezent cu precădere de lumea satului, zona credinţelor şi obiceiurilor fiind comună. Decupajul este în mod vădit marcat de o limitare culturologică şi de una sociologică: cultura populară tradiţională, imemorială, orală etc. nu poate fi pusă între paranteze ignorînd raporturile sale cu restul culturii naţionale, şi, din perspectivă sociologică a crea un vid între ţăran şi restul populaţiei unei ţări nu favorizează deloc înţelegerea ţăranului. Poate că de aceea referirile la o etnologie urbană şi la un folclor al oraşului sînt tot mai frecvente, cu toate că pînă în prezent nu au fost realizate în această direcţie lucrări reprezentative. Pentru a înţelege care ar putea fi problemele etnologului şi folcloristului urban trebuie să se insiste asupra raportului etno-folclor şi sociologie.

Notam că, raportată la sociologie care studiază societăţile moderne, industrializate, etnologia pare orientată spre culturile arhaice şi tradiţionale. Dar am văzut că există o sociologie rurală şi o etnologie urbană. Distincţia nu este pertinentă deci. Levi-Strauss aduce şi în acest caz multă lumină invocînd pentru stabilirea distincţiei sociologie-etnologie criteriile de:

1. dimensiune a grupului;
2. tip de comunicare;
3. grad de accesibilitate al culturii;

El consideră, ca urmare, că sociologia studiază grupurile umane mari (colectivităţile), unde comunicarea între indivizi este cel mai frecvent mediată, iar cultura este accesibilă de la caz la caz, mai mult sau mai puţin, în funcţie de gradul de instruire. Etnologia studiază grupuri mici (comunităţi), care comunică direct între ei, nemediat, cultura fiind astfel calibrată încît

https://biblioteca-digitala.ro

să acceadă la ea indivizi cu o dotare intelectuală medie. Societatea studiată de etnolog este o unimine organică, bazată pe solidaritate intimă, membrii ei sînt uniţi prin tot ceea ce fac ca să prezerve viaţa (activităţi practice şi rito-magice) şi prin tot ceea ce ştiu despre formula lor de locuire a pămîntului. Indivizii studiaţi de etnolog au contacte directe, se cunosc nominal, îşi ştiu biografiile şi de multe ori sînt chiar rude. Cei studiaţi de sociologi au contacte superficiale, mediate, hipertrofia grupului condamnînd oralitatea şi afectînd puternic căile de acces spre semnificaţie.

Pornind de la aceste observaţii Levi-Strauss ajunge la concluzia că societătile arhaice sînt societăţi holistice, autentice care nu pot fi cunoscute decît ~~ţinînd~~ în cadrul unor cuprinderi globale, cheia spre înţelegerea lor fiind surprinderea logicii interne de funcţionare. Societăţile neholistice, neautentice studiate de sociologi nu conţin un mesaj coerent. Dezvoltările lor sînt stufoase, tulburate de proliferări anarhice şi parazitare. Nu există o cheie care să descifreze o astfel de societate. Ele nu pot fi studiate decît partial, în secţiune pe care specialistul le alege în funcţie de scopul urmărit.

Ca întotdeauna, realitatea se dovedeşte a fi mai puţin categorică. Oraşul, cel puţin în formele sale actuale, permite existenţa unor nivele de autenticitate -citeşte comunităţi- care pot oricînd deveni obiectul de studiu al etnografului. Conchidem deci că folcloristica studiază manifestările artistice ale comunităţilor de orice tip şi, ca urmare, îşi poate căuta obiectul oriunde l-ar putea găsi: în sat, în oraş, în tren, pe munte, în spital etc.

Nu exită un teritoriu specific pentru etnolog , altul pentru folclorist , altul pentru sociolog. Obiectul lor este OMUL

https://biblioteca-digitala.ro

iar distincţiile care se pot face între etnologie folcloristică, pe de-o parte şi sociologie, pe de altă parte, vizează stilul de grupare şi locuire, iar între etnologie şi folcloristică aspecte ale acestui stil de grupare şi locuire.

Deducem de aici că folcloristul contemporan poate să studieze manifestările artistice ale comunităţilor din orice structură teritorial administrativă ,opţiunea pentru un punct sau altul fiind dictată strict de interesele cercetării. Evident, cercetarea folclorului tradiţional se va realiza mai bine într-un sat izolat şi conservator în timp ce procesele de devenire şi acculturaţie vor fi mai uşor de reperat într-o comună aflată în curs de urbanizare, în sate de navetişti, sate turistice etc.Folclorul comunităţilor muncitoreşti va fi mai accesibil în oraşe de tradiţie muncitorească iar folclorul studenţilor va trebui să fie căutat în centre universitare.Folclorul minierilor este de aşteptat să poată fi găsit în bazinele miniere, cel păstoresc la stînă etc.

Apoi, în alegerea zonei poate să precumpănească interesul pentru zonele albe, nestudiate, pentru procesele de devenire a folclorului dintr-un anumit sat, (prin tehnica anchetelor repetate) pentru cunoaşterea în profunzime a folclorului unei zone (tehnica monografică). Dar, în măsura în care folcloristica va continua să fie ceea ce este în prezent, ea va trebui să-şi adecveze tehnicile şi metodele de lucru la toate tipurile de comunităţi pe care urmează să le abordeze, arsenalul său tehnic şi metodelogic fiind în prezent limitat la problemele pe care le comportă studiul comunităţilor săteşti. Problema lui UNDE trebuie să se deplaseze folcloristul pentru a culege textele şi datele informative care îi sînt necesare devine problema lui CUM şi CE trebuie să culeagă şi, mai ales ce să facă cu ceea ce a culeş, şi de la acest hotar încolo domeniul încetează de a mai fi comun, nici etnologul nici antropologul şi cu atît mai puţin sociologul nu vor putea să înlocuiască munca folcloristului.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără a intra în complexul de probleme ale sociologiei, trebuie să înainte de a contura efectiv motivaţiile culegerilor folclorice, să numim aspectele contextuale posibile pentru acestea. Ne-am obişnuit să considerăm ca unitate susceptibilă pentru o anchetă de specialitate satul şi numai el, şi - mai ales - satul izolat, conservator, arhaizant. El continuă şi va continua să fie dorit de culegătorul de folclor şi va oferi oricînd un bun prilej de motivare a culegerii. Dar credem că azi sîntem chemaţi să studiem realităţi mult mai variate şi, uneori, mai elocvente legate de cultura folclorică contemporană.

Pornim de la premiza că cercetarea poate şi trebuie efectuată în variate medii culturale şi colectivităţi umane în care există, pătrund sau se modifică elementele de cultură populară.

Satul rămîne unitatea fundamentală pentru efectuarea culegerii. Dar, în funcţie de scopul urmărit de culegător şi izvorînd din documentarea pe care acesta o împlineşte, satul va fi ales ţinînd cont că poate fi:

- sat de factură preponderent tradiţională. Acesta va constitui obiect de studii pentru cel ce vrea să vadă procesul de conservare a formelor folclorice tradiţionale, sau cînd lipseşte efectiv din harta culegerilor efectuate pe care o vrem completată cu tot ceea ce a fundamentat tradiţia culturală. Tot el poate fi cercetat şi pentru a se vedea procesul transformărilor contemporane, ritmul şi modalităţile de realizare a lor, într-o colectivitate conservatoare. El poate fi ales ca pereche la un sat de alt tip, cînd urmărim un studiu

./.

https://biblioteca-digitala.ro

comparativ, în diacronie, de folclor din aceeaşi zonă. Cu alte cuvinte satul preponderent tradiţional va fi unitate de comparaţie pentru un sat deschis înnoirilor culturale, ambele aflate la culegere în aceeaşi epocă.

- sat cu poziţie favorizantă pentru înnoire, aflat în proximitatea şi în legături cu oraşul sau cetăţi industriale. Acest tip de sat pentru care vom avea grijă să-i creionăm configuraţia culturală tradiţională, prin documentare sau sondarea memoriei locale, va fi oricum în primul rînd studiat în aspectele înnoitoare, vii, active a căror motivaţie rezidă în însuşi statutul său contemporan. Vor fi cunoscute şi numite relaţiile lui cu unitatea care îi oferă deschiderea spre nou cercetat cu funcţiile şi realitatea lui.

O altă optică de a determina tipul satului ales pentru cercetare este însuşi raportul lui cu cercetarea folclorică.

- sat avut în vedere în cercetări anterioare, deci pentru care putem vedea situaţia realităţii contemporane şi, în cele din urmă, procesele de înnoire, relevante cu atît mai mult cu cît avem un cert termen de referinţă.

- sat aflat într-o zonă mai mult sau mai puţin cercetată anterior, urmărind includerea lui în zona respectivă şi caracteristicile ei culturale.

- sat aparţinînd unei zone cercetate azi, inclus într-o reţea de localităţi pe care o propun echipele de cercetare la teren.

- sat purtător al unei anume mărci culturale recunoscut pentru un anume aspect de cultură folclorică. In acest caz vom urmări modul în care elementul marcant este conser-

./.

https://biblioteca-digitala.ro

vat sau nu azi, cum este modificat etc.

Privită ca un centru administrativ pentru sat, comuna poartă aceleaşi caracteristici cu acesta. Ea poate fi studiată tocmai în raportul ei cultural cu satele aparţinătoare şi, în special azi, prin sporirea în dimensiune şi în populaţie, ca şi în dezvoltarea ei, care o situează în perspectiva de a deveni oraş.

Oraşul este un amplu recipient de cultură folclorică azi, cînd deosebirile sat - oraş sînt în efectivă şi rapidă scădere, cînd pendularea populaţiei într-un fel sau altul între ele este o realitate. Vom avea în vedere o serie de tipuri ca:

- oraşul recent cu o cultură de tip rural, în care se produc însă certe schimbări înnoitoare.

- oraşul de tradiţie muncitorească, oraş vechi structurat pe o veche tradiţie muncitorească în cuprinsul căreia elementele de cultură populară izvorîte sau nu din rural sînt azi purtătoare sigure de folclor specific muncitoresc pentru care avem puţine informaţii. Vom fi călăuziţi de aspectele evolutive, de cunoaştere a unor elemente arhaice de folclor muncitoresc şi a celor noi din aceeaşi categorie.

- oraşul ca un recipient de populaţie şi cultură de diverse proveniente, de grupuri profesionale diferite. Cercetarea nu va fi cea globală, ci cea diferenţiatoare pe aceste categorii, urmărind modul de constituire a grupului studiat şi simbioza lui cultural-folclorică, ca şi interrelaţiile între grupuri.

./.

https://biblioteca-digitala.ro

FAPTE ALE CULTURII POPULARE ŞI

CULEGEREA LOR

Nu vom întreprinde redactarea unui sumar al temelor de avut în vedere într-o culegere de material folcloric, deoarece orice folclorist cunoaşte domeniul, iar noi nu intenţionăm un manual.

Dacă folclorul înseamnă "totalitatea creaţiilor artistice, a obiceiurilor şi a tradiţiilor populare" (Dicţionarul limbii române moderne, Buc., 1958, p.311), înseamnă că acestea vor fi aspectele de avut în vedere de culegătorul de folclor.

Categoriile folclorice care pot deveni obiect al culegerii de folclor sînt cele literare, muzicale, coregrafice. Specialistul literar va fi preocupat de toate speciile genului epic în proză (basm, legendă, snoavă, basm cu animale, memorat etc.) şi de toate celelalte texte cîntate, scandate, vorbite etc., care au ca o componentă cuvîntul potrivit în vers sau proză. Pentru toate speciile folclorice care cuplează la text melodia, prin sincretismul binecunoscut, literatul va fi însoţit de etnomuzicolog, acestuia revenindu-i şi răspunderea în exclusivitate a pieselor instrumentale cu toate problemele lor şi tot lui îi este consacrat cuplul etnomuzicolog - coregraf pentru culegerea de dansuri, caz în care nici literatul nu este de prisos pentru consemnarea strigăturilor la joc.

./.

https://biblioteca-digitala.ro

Indiferent de natura strictei specialităţi pe care o reprezintă, folcloristul nu va fi un consemnator de piese folclorice în sine, ci va avea oricînd misiunea de a surprinde procese şi fenomene în complexitatea lor contextuală şi funcţională. Intre repertoriul pe care-l reţine şi informaţia generală despre localitatea anchetată, folcloristul trebuie să stabilească o serie de coordonate care să completeze tabloul cît mai simplu al vieţii culturale tradiţionale, dar mai ales contemporane, a localităţii respective, să explice şi să definească în ansamblu repertoriul respectiv. De aceea, pe lîngă faptul că în atenţia culegătorului este de a surprinde datele contemporane, el trebuie să afle şi să reţină informaţii precise cu privire la contextul sau contextele performării unei piese, la motivaţia acestei performări, la beneficiarii ei etc. Prin urmare, indiferent de tipul de anchetă şi de conţinutul propriu-zis al materialului cules, culegătorul va fi permanent însoţit de carnetul de fişe de informaţie, în care va nota tot ceea ce defineşte propriu-zis materialul.

Toate informaţiile obţinute vor fi cuplate cu interesul major al cercetătorului de azi şi anume acela de a surprinde modificări, transformări, transgresări, renunţări, înnoiri etc. în evoluţia culturii populare contemporane. Numai pe fundamentul cercetării contextuale şi funcţionale vor putea fi explicate în profunzime procesele care au survenit şi au loc în actualitatea imediată.

De aceea, bucuria descoperirii unui bun informator nu trebuie să ne facă să uităm că sîntem în primul rînd interesaţi de imaginea vie şi actuală a fenomenului. In caz

./.

https://biblioteca-digitala.ro

că informatorul este deţinător al unui fond repertorial pe care nu l-a reactualizat decît la solicitarea noastră, dată pînă la care a zăcut într-un compartiment bun conservator al memoriei sale, trebuie consemnat. Nu înseamnă că în localitatea respectivă există, de exemplu, povestit şi buni povestitori, faptul că informatorul de care vorbeam are un bun repertoriu şi căi ăţi de comunicare a lui. Aceasta înseamnă pur şi simplu că am descoperit un individ înzestrat, că acesta ar fi fost cîndva cunoscut ca povestitor, dar că priceperea lui nu mai e solicitată azi. Lucrul nu va fi neglijat de culegător şi acesta nu va trece cu dezinteres pe lîngă informator, dar va reţine în documentele culegerii realitatea aceasta contextuală. La fel, pentru un obicei citat de colectivitate, de grup, generaţia vîrstnică pomenindu-l ca activ în perioada tinereţii ei. Si aşa mai departe. Toate aceste fapte se înscriu într-un fond pe care culegătorul îl va consemna, ca urme ale unor forme de manifestare practic abandonate, cu privilegiul de a putea surprinde exact perioada renunţării la ele. Faptul că putem cunoaşte această perioadă cu coordonatele ei istorice şi sociale este în avantajul cercetării actuale, care poate în felul acesta să definească, să explice o serie de procese petrecute în cultura de tip folcloric, care poate să facă uneori, potrivit modalului desprins dintr-o realitate trecută, pronosticuri cu privire la evoluţii în viitor.

O altă categorie de fapte pe care culegătorul le are în vedere, sînt cele care continuă să existe, să fie practicate, cu certe schimbări în epoca noastră. Va încerca să afle tocmai aceste schimbări şi natura lor. Numai aşa configuraţia culturală a satului pe care o surprindem putem

https://biblioteca-digitala.ro

afirma că este corespondentă datei la care efectuăm culegerea. Nu un eveniment în structura lui cunoscută, completă, pentru zona în care ne aflăm va rezulta din culegerea noastră, ci evenimentul în ceea ce reţine azi din această structură şi în ceea ce inovează, ceea ce propune ca locţiitor actual al unor elemente dispărute. Prin urmare, culegătorul de azi va cuprinde în sfera lui de preocupări faptele de folclor "clasice", însă cu perturbările, renunţările, completările, înnoirile formelor lor actuale.

Apoi se propun atenţiei culegătorului faptele de folclor contemporan, cu certă valoare novatoare. Acestea fie că suplinesc forme dispărute şi se va căuta să se afle pe care anume, fie că sînt cu totul noi pentru zona sau localitatea cercetată şi e de văzut, în acest caz, cum s-au implantat, de ce şi de unde provin, dacă derivă din modificarea unor forme trecute sau sînt creaţii cu totul noi, caz în care se va încerca descifrarea procesului de creaţie al lor, mecanismul de inovaţie.

Si, în fine, mai există o categorie de fapte, chiar şi disparate care pot părea minore. Cercetătorul de folclor trebuie să învingă prejudecata de apreciere a faptelor ca minore sau majore şi să surprindă, chiar şi "din mers" orice element care oricînd este un adevăr şi este susceptibil pentru o cercetare specială sau, oricum, poate furniza explicaţii pentru alte fapte. Să nu uităm că realităţile contemporane sînt în continuă transformare şi dacă nu surprindem totul, chiar şi într-o acţiune de consemnare mai puţin organizată, se pot pierde fapte a căror durabilitate în timp poate

./.

https://biblioteca-digitala.ro

fi limitată. Să nu uităm că dacă folcloriştii anilor trecuţi nu s-ar fi preocupat de "strigătele negustorilor ambulanţi" azi nu am fi cunoscut nimic despre acestea, pentru că au dispărut odată cu negustorii ambulanţi. Si exemplele pot fi numercase. De asemenea, formele verbale succinte, de tipul zicătorilor, se pot crea, perpetua, şi dispare fără a fi consemnate. Nimeni nu a fo[illegible]atent la mult răspîndita acum cîţiva ani zicala: "ia-ţi maşină mică", cu urme rare folosită şi azi. Dar pentru că posesorii de "maşini mici" nu mai sînt o excepţie, ea iese din uz. Procesul exact de creare, funcţionare, funcţionare şi dispariţie nu poate fi surprins decît dacă atenţia folcloristului şi interesul lui este mereu activ. De aceea pledăm pentru ca un specialist să fie specialist oriunde (în săli de aşteptare, în preajma magazinelor suprasolicitate etc), şi să aibe conştiinţa faptului că orice surprinde azi e poate concludent, că poate va dispărea cu repeziciuneq cu care a apărut, şi el este cel responsabil de indiferenţa pe care a arătat-o.

Un folclorist cu vocaţie trebuie şi poate în multe împrejurări înlocui pe un folclorist cu delegaţie.

https://biblioteca-digitala.ro

CULEGEREA FOLCLORICA SI SCOPURILE EI

Cercetarea ştiinţifică a folclorului - culegerea la teren - trebuie bine orientată potrivit unui anume scop. Numai delimitarea acestui scop şi pregătirea adecvată a culegerii, numai urmărirea tehnicilor celor mai potrivite scopului impus, va asigura calitatea culegerii respective.

O.Bîrlea, numeşte trei scopuri principale: "ancheta restrînsă a unei probleme de amănunt", care "implică cel mai simplu tip de culegere", apoi "culegerea de specialitate (...) cuprinderea unei specii sau chiar a unui gen" cu scop final de epuizare repertorială şi "culegerea cea mai complexă (...) care caută să consemneze întreg repertoriul unui sat sau al unei zone (Metoda..., p.37 - 39).

Rămînem în esenţă fideli acestei clasificări. Credem însă că atunci cînd localitatea de cercetat este puţin cunoscută sau - poate - deloc, avînd informaţii generale doar din zonă şi, cu atît mai mult, cînd se impun cercetării probleme de strigentă actualitate culturală, aceste tipuri pot spori prin subtipuri, din care vom încerca să numim cîteva.

Unitatea cercetată şi cunoscută din documentaţia prealabilă împlinită trebuie sau poate fi în primul rînd abordată prin ridicarea unui releveu al complexului cultural folcloric general. In acest scop se vor căuta informatori şi nota informaţii cu privire la toate tipurile de manifestare folclorică. Fără a amănunţi în acest caz un gen sau altul,

./.

https://biblioteca-digitala.ro

ele se vor situa într-un cadru general care să dovedească e existenţa sau inexistenţa lor şi, în cazul prezenţei, a ponderii pe care o deţin. Consemnînd şi datele menţinute de memorie pentru corespondentele trecute ale fenomenelor, releveul va avea în primul rînd în vedere prezentul. In acest scop autorităţile locale culturale vor putea fi consultate şi vor furniza primele indicaţii. După care, prin contacte cu cît mai mulţi localnici se vor obţine informaţii cu privire la ceea ce se conturează în imagine prezentă a unităţii respective sub asăect cultural. Materialul obţinut va fi cuprins cu precădere pe fişe de informaţie. Se pot face înregistrări în cazul în care un informator dotat este întîlnit, în cazul în care are loc o manifestare folclorică colectivă neprovocată. Dacă cercetătorul este singur şi nu în echipă nu trebuie să intenţioneze o observaţie directă propriu-zisă, deoarece n-o poate efectiv împlini şi deoarece scopul cercetării sale este cel de cuprindere diversă şi cît mai completă a tuturor fenomenelor. La capătul unei astfel de cercetări se poate - şi ar fi bine - de alăturat setului de fişe completate la teren un material descriptiv care să sistematizeze informaţiile şi să încerce definirea unităţii cercetate din punct de vedere cultural. In felul acesta cercetarea întreprinsă se va încheia cu rezultatul ei propriu-zis, dar şi cu marcarea specificului local, a deschiderilor pe care unitatea le oferă unor cercetări ulterioare. Dacă această etapă a cercetării este împlinită - şi anume cunoaşterea unităţii socio-economice respective din cele două surse: documentar şi contact direct - cercetările ulterioare

./.

https://biblioteca-digitala.ro

se diversifică mult în funcţie de scopul principal al cercetătorului. Desig ' că se poate considera, în unele situaţii, redondantă prima formă a culegerii numită mai sus pentru cunoaşterea culturală a localităţii, în cazul în care materialul conţinut în arhivă este bogat. Si totuşi nu am renunţa a acorda un timp, fie chiar şi în deschiderea doar a unei culegeri cu un anume scop anterior definit, reliefului cultural respectiv, din mai multe motive. Primul ar ţine de factorul timp - materialul din arhivă e probabil să nu reflecte exact configuraţie contemporană, mai ales că epoca noastră cunoaşte schimbări fundamentale şi în răstimp scurt, ori reliefului trebuie să aibe în primul rînd în atenţie momentul prezent. Iar alt motiv ar ţine de factorul conţinut - materialul culeş pînă acum este, de cele mai multe ori, selectiv, parţial, pe anumite categorii sau genuri şi cu toate excepţionalele lui calităţi nu poate comunica imaginea global-culturală a localităţii. Prin urmare, într-o culegere separată sau în deschiderea unei culegeri care se poate apoi consacra unor domenii anumite, cercetătorul trebuie să nu neglijeze conturul cultural-folloric al localităţii, cu toate aspectele lui sociale, istorice şi economice. In orice situaţie existenţa unei astfel de definiri a localităţii va constitui un cert document referenţial în studii şi cercetări viitoare.

După această cunoaştere, localitatea cercetată va fi susceptibilă pentru a i se aplica o serie întreagă de tipuri de culegere în funcţie de scopul urmărit. Ea va fi aleasă oricînd se va avea în vedere o cercetare pe <u>genuri sau categorii folclorice</u>, pentru genurile reprezentative pentru ea. Ea va

./.

https://biblioteca-digitala.ro

intra oricînd într-o rețea de localități dacă se va intenționa o cercetare zonală și ea aparține sau are relație cu zona respectivă. Ea însăși va putea fi supusă mai multor tipuri de culegere, iar tipul care ar corespunde cel mai bine localității respective nu poate fi stabilit înainte de a o cunoaște în felul descris anterior.

Astfel o comunitate rurală sau urbană poate fi obiect al culegerii prin specificul ei, prin genul cel mai bine reprezentat și conservat. Dacă ancheta preliminară a evidențiat un grup de buni povestitori, cîntăreți, buni cunoscători ai unui obicei, creatori de versuri și a ajuns la concluzia unui specific într-un sens sau altul, culegătorul care urmărește unul din aceste aspecte va iniția culegeri în scopul cunoașterii și consemnării aspectului respectiv. Atunci se va întreprinde efectiv o culegere de material, notat, înregistrat sonor și vizual, comentat, transcris. Se poate urmări în localitate fenomenul povestitutului - se va obține din discuție cu localnicii numele povestitorilor cunoscuți și recunoscuți de colectivitate, se va stabili dacă fenomenul este activ, se va căuta un bagaj general de narațiuni prin stabilirea repertoriului unui povestitor și - neapărat - se va consemna dacă și ce se povestește azi. Dacă povestitorul care deține un fond de narațiuni fantastice va ceda cerinței de grup de ascultători în a performa povestiri anecdotice, nu trebuie să intervenim cu prejudecata tradițională de a nu accepta aceste ultime forme. Vom culege repertoriul său pasiv, vom nota permanent faptul că nu acesta e solicitat și vom acorda atenție cel puțin egală faptelor comunicate ca solicitate de grup, de colectivitate.

https://biblioteca-digitala.ro

La fel vom urmări pe bunii interpreţi de cîntec, cu repertoriul lor revolut şi actual. Vom reţine influenţa produselor mass-media, influenţa performării scenice, aprecieri ale grupului de ascultători şi compacitatea de înnoire a repertoriului.

Performarea unui gen poate constitui programul unei culegeri de folclor. Pentru cercetătorul de azi se impune a nu pluti în antemporalitate - a alege subiecţii, a stabili repertoriul, a înregistra selectiv sau complet, a completa un set de informaţii. In toate aceste operaţii elementul viu, activ, situaţia reală prezentă a genului în colectivitatea respectivă trebuie să fie marcă însăşi a acţiunii de culegere. A face cercetarea unui gen într-o localitate - cu un număr de informatori, de sexe, vîrste şi ocupaţii diferite, pentru a putea stabili eventuale relaţii între aceste coordonate şi funcţionarea însăşi a genului - poate fi urmărită în prelungire zonală sau în comparativism cu zone învecinate. De aceea, atunci cînd culegătorul îşi face un program în timp a împlinirii unor culegeri, din perspectiva studierii unui gen, va trebui să cuprindă şi unităţi teritoriale învecinate, unităţi teritoriale de provenienţă eventuală a unor informatori, unităţi de migrare a locuitorilor, unităţi în care aceştia îşi desfăşoară viaţa profesională temporar etc.. Aceste culegeri vor oferi material definitoriu pentru funcţionarea prezentă a genului respectiv, pe categorii de informatori şi în mişcarea comparativă a diverselor ipostaze ale genului ca urmare a unor acţiuni, a unor mutaţii, a unor transformări.

Dacă nu genul este cel avut în primul rînd în atenţia culegătorului, ci un fenomen de complexitatea unui obicei,

./.

https://biblioteca-digitala.ro

a unui ceremonial, atunci culegerea se va axa în linii generale pe aceleaşi premize, cu o cuprindere mai mare de probleme, ţinînd cont de complexitatea fenomenului supus cercetării. Un obicei din ciclul familial - oricînd oriunde prezent va putea constitui scop al culegerii în ori ce tip de localitate sau colectivitate. Un obicei din ciclul calendaristic este într-o inegalitate de reprezentare în funcţie de zona avută în vedere. De aceea atunci cînd localitatea se înscrie într-o serie pentru care obiceiul respectiv este de maximă intensitate, culegerea îi poate fi dedicată în exclusivitate. Astfel, dacă localitatea se află în zona Hunedoarei, de pildă, vom putea face o culegere de colinde şi colindat în epoca noastră; nu vom face acelaşi lucru într-o localitate botoşăneană, unde vom căuta să ne profilăm culegerea pe complexul de manifestări ale anului nou etc. Culegerea obiceiului, în general, e bine de făcut în etape succesive - cunoaşterea documentară a problemei, o culegere prin reconstituire cu grup de informatori - performeri şi cunoscători ai manifestării, pe cît posibil activi şi nu dintre "foştii" participanţi - şi apoi o culegere în care să se realizeze o observaţie directă în însuşi contextul manifestării. In cazul obiceiurilor din ciclul familial, etapa ultimă poate a nu avea loc, dacă împrejurările sînt necoincidente cu data culegerii. Atunci chestionarul şi reconstituirea parţială vor trebui să o suplinească. Ca şi în alte împrejurări, se vor căuta, cei mai buni şi cunoscuţi de grup informatori ai problemei cercetate şi se va avea în permanentă atenţie fenomenul în contemporaneitate. Punînd ca premiză a discuţiei cu informatorul comparaţia înainte / acum, vom stabili modificările survenite. De obicei, sînt

https://biblioteca-digitala.ro

recomandaţi ca subiecţi de anchetă reprezentanţi ai generaţiei mature sau chiar vîrstnice. Lucrul e firesc pentru obiceiurile de familie, deoarece maeştri de ceremonii şi cei investiţi cu funcţii aici sînt componenţii de vîrstă matură ai comunităţii. In ceea ce priveşte însă obiceiuri ale grupurilor de vîrstă tînără, ancheta se va adresa acestora şi nu foştilor actanţi, decît pentru consemnarea prin chestionar a conturului manifestării într-o epocă trecută.

Localitatea poate deveni obiect al cercetării şi în ceea ce priveşte <u>urmărirea ciclului de obiceiuri</u>. Pe de o parte se poate propune ca intenţie a culegerii setul de obiceiuri de familie. In acest caz se vor căuta pentru fiecare cei mai buni cunoscători ai obiceiurilor şi se va avea în vedere rolurile în distribuţie şi reactualizarea lor în suita obiceiurilor respective. La fel se va proceda pentru seria de obiceiuri calendaristice, cînd se poate extrage funcţia diverselor roluri răspîndite pe durata anului. Poate că nu întotdeauna se va culege tot în legătură cu toate obiceiurile, lucrul cel mai probabil de altfel, dar se poate extrage probleme de urmărit în cuplarea unor anume prilejuri ceremoniale. De pildă componenţii cetei de urători de peste an, în ceremonialul nupţial, în prilejurile de petrecere ale grupului; grupul fetelor de şezătoare şi acţiunile lor cuplate pe organizarea întîlnirilor respective, atribuţii şi intenţii în practicile din jurul Anului Nou, participarea la nuntă şi alte obiceiuri de familie etc.

Numai prin dirijarea anchetei înspre cuprinderea vieţii ceremoniale a colectivităţii se vor putea obţine datele care

./.

https://biblioteca-digitala.ro

să contureze aceste aspecte. Derivată din această cercetare, se poate intenţiona şi urmărirea în culegere a unei categorii de vîrstă. Se poate întreprinde o cercetare lărgită, în care prin grup de reprezentanţi din fiecare categorie de vîrstă (copii, tineri, maturi, vîrstnici), să se contureze repertoriul, preocupările, preferinţele, participarea activă şi pasivă e . ale fiecărei categorii. Dar se poate avea în vedere aceeaşi problematică doar pe o anume categorie de vîrstă. In acest caz restrîngerea scopului urmărit, va fi suplinită de adîncirea şi nuanţarea problemelor. O categorie de vîrstă se va privi diferenţiat pe subcategorii (ex. copiii: prima vîrstă, preşcolari, şcolari mici, şcolari mari etc.).

Un alt set de probleme care pot constitui fondul culegerii poate fi urmărit în mişcarea sat - oraş. Astfel o localitate aflată în raza unui oraş pe care locuitorii localităţii respective o frecventează (la tîrguri, locuri de muncă, şcoli, navetism etc.) cu o anume regularitate poate fi obiect de cercetare în acest sens. Problemele stabilite a fi cele mai interesante pentru culegător vor fi cercetate în mediul localităţii respective, dar şi în contextul localităţii în care se practică deplasările. Dacă o localitate furnizează forţă de muncă alteia periodic (muncă sezonieră) sau pe o durată mai mare, culegerea va avea în vedere dubla realitate - în localitatea donatoare şi în cea primitoare. Numai în felul acesta se vor putea determina schimbările pe care astfel de situaţii le produce asupra aspectelui cultural şi localităţii respective, se va ajunge la cauzalitatea

./.

https://biblioteca-digitala.ro

unor fenomene surprinse, se va surprinde fenomenul cercetat în stricta lu actualitate.

Culegerea de material folcloric poate avea ca scop şi determinarea raportului dintre fondul tradiţional folcloric şi specificitatea locală şi mişcarea artistică de amatori. Contactul localităţii cercetate prin mişcarea artistică organizată cu producţii noi şi străine nu poate a nu avea cel puţin repercursiuni asupra mentalităţii, asupra aprecierilor unor repertorii sau cîntăreţi, asupra unor obiceiuri. Numai astfel se poate eventual surprinde revitalizarea unor obiceiuri uitate la un moment dat şi redescoperite prin spectacolul folcloric. In acelaşi fel se pot urmări raporturi, influenţe între mijloacele de comunicare mass-media şi populaţia localităţii sau a grupului cercetat. In acest caz se va cunoaşte circulaţia discurilor, preferinţe din transmisiile radio-TV, ce anume se ascultă, ce se preia, cum se modifică repertoriul local etc.

Cele cîteva tipuri de culegeri folclorice potrivit scopului urmărit, pe care le-am enumerat: relevee culturale ale unităţii cercetate; cercetarea unui gen folcloric; cercetarea unui obicei; cercetarea unui ciclu de obiceiuri; cercetarea unei categorii de vîrstă; cercetarea problemelor de cultură populară în mişcarea sat - oraş; cercetarea unui fenomen folcloric în mişcarea artistică de amatori; cercetarea unor fenomene folclorice în relaţie cu mass-media, nu epuizează problematica culegerii, dar numesc coordonate posibile în dirijarea, organizarea activităţii de culegere în condiţiile contemporane.

./.

https://biblioteca-digitala.ro

In funcţie de cele cunoscute despre o localitate din documentarea prealabilă şi din releveul cultural, care nu ar trebui să lipsească atunci cînd se intenţionează o cercetare de adîncime pe o anume problemă, se poate stabili de către culegător cu mai multă exactitate scopul care se potriveşte cel mai bine localităţii şi specificului ei care interesează în primul rînd realitatea cercetării contemporane. Dar, oricum, intenţia culegerii e bine a se contura eventual imediat după primul contact cu localitatea, pentru a nu risca o culegere întîmplătoare, nu îndeajuns de bine conturată şi al cărui rezultat să fie un set de fişe şi înregistrări disparate.

https://biblioteca-digitala.ro

INSTRUMENTE DE CERCETARE

- C H E S T I O N A R E -

Nu intenţionăm să redactăm nişte chestionare fixe pe toate problemele susceptibile de anchetat la teren. Nu considerăm că un chestionar poate suplini lipsa de specializare a unui culegător de folclor. Fiecare, cu propria personalitate, va dirija cercetarea potrivit preocupărilor lui, a condiţiilor oferite de culegerea propriu-zisă, de tipul de informator etc.

De asemenea, nu putem imagina întreg inventarul de probleme pe care le poate avea în atenţie un culegător şi nu credem că e binevenit metodologic şi cu folos în cercetarea ştiinţifică să încercăm a propune reţete pentru toate obiectivele unei culegeri.

Ca orientare, propunem cîteva chestionare - program de probleme - pentru cîteva aspecte de cercetat dintre cele mai importante din sfera cultural-folclorică. Credem că dacă se va putea aduce informaţie în cazurile respective în toate sau aproape toate punctele menţionate de chestionar, culegerea nu va putea fi decît un bun rezultat ştiinţific al acţiunii noastre.

x

In ceea ce priveşte culegerea de proză populară, basm, legendă, snoavă, trebuie să reţinem cîteva date specifice pre-

./.

https://biblioteca-digitala.ro

zenţei acestora în viaţa culturală a unei colectivităţi cercetate.

Basmul este producţia epică în proză de cea mai mare amploare. Satisfăcînd altădată anumite necesităţi magice, artistice, dar şi practice, basmele au avut o largă dezvoltare în contextul unei societăţi cu economie închisă, în special cînd, datorită mijloacelor rudimentare de producţie, indivizii erau obligaţi să contracteze nişte relaţii specifice în cadrul unei comunităţi restrînse.

Pentru realizarea unor munci manuale, care solicitau o cantitate de timp considerabilă, ca: desfăcut de porumb, tors, tricotat etc., basmele constituiau elementul de destindere, dar şi de stimulent al atenţiei, acesta din urmă fiind imperios necesară pentru efectuarea activităţilor respective. Basmele ajutau la menţinerea stării de veghe în nopţile lungi de iarnă în care se executau mare parte din elementele acestei industrii manuale.

Legendele erau mai puţin utilizate în contextele descrise, ele avînd rolul de a explica imediat un fenomen, un obiect, o formă de relief etc. atunci cînd situaţia creată solicita acest fapt.

Snoavele, în schimb, aveau şi au rolul de a înviora atmosfera, de a alerta şi erau alternate cu basmele, care - caracterul lor pluriepisodic - dau uneori o senzaţie de monotonie, în pofida diversităţii acţiunii.

Dispariţia împrejurărilor în care se performau basmele a făcut din acestea elemente de arhivă folclorică şi ele trebuie readuse în memorie informatorilor, atît cît este posibil, pentru a se avea o imagine clară a vieţii, a evoluţiei

./https://biblioteca-digitala.ro

şi dispariţiei unei specii folclorice. Pentru aceasta culegerea lor cu date c[illegible] mai precise şi mai detaliate este un act cultural de mare importanţă pentru folcloristica noastră.

Chestionarul de aplicat în culegerile de proză se va constitui pe următoarele probleme:

1. Stabilirea termenilor ce denumesc specia culeasă: basm - poveste; legendă; snoavă. Intrebările se pun de asemenea manieră încît să reiasă faptul dacă există o demarcaţie netă în mentalitatea informatorilor între aceste trei specii sau dacă nu cumva le denumeşte pe toate cu acelaşi titlu: poveste, făcînd doar distimcţie între durata lor de performare. Este necesară această precizare pentru a se confrunta termenii utilizaţi de ştiinţa folcloristicii şi realitatea folclorică. Aceasta nu pentru o corectare a termenilor utilizaţi de specialişti, ci pentru exactitate ştiinţifică.

2. Stabilirea ocaziilor unde se mai povesteşte în realitatea contemporană şi dacă se mai povesteşte. Dacă nu, de ce nu se mai povesteşte. Stabilirea cauzelor. Rolul factorilor mass-media asupra povestitului. Opinia informatorului cu privire la dispariţia povestitutlui, dacă erau utile sau nu aceste producţii. Se povestea la: clăci, şezători, spital, închisoare, pădure, la drum lung etc. De cercetat care din aceste ocazii au rămas şi dacă au apărut altele noi.

./.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Aspectul temporal al performării povestitutlui. Cînd se povesteşte; anotimpul; perioada (diurnă sau nocturnă). Există restricţii de povestit în timpul zilei sau într-un anumit anotimp.

4. Incercarea de a stabili modul în care au naştere aceste specii. Răspunsurile pot fi diferite: "ca să ştie şi alţii ce s-a petrecut în timpurile de demult" (la poveşti); explicarea unor fapte, nume etc. (la legende); ca să rîdă oamenii, să se ştie cît de leneşi, mincinoşi, proşti etc. erau diverşi indivizi (la snoave).

5. Concepţia povestitorilor şi ascultătorilor despre conţinutul poveştilor.

- veridicitatea personajelor din basme, povestiti mitologice, aparţinînd speciilor cercetate. Dacă există zîne, smei, balauri, obiecte fermecate, Fata Pădurii, Omul Nopţii, Piticul Minei etc. Dacă se răspunde că au existat, de întrebat, de ce nu mai există acum. Descrierea lor (eventual) şi rolul lorîn timpurile de demult (în cazul în care se obţine răspunsul că au existat înainte şi că nu mai există acum). Este posibil ca stabilirea rolurilor lor în trecut, corelată cu nonexistenţa lor actuală (atunci cînd se obţin asemenea informaţii) să explice evoluţia mentalităţii actuale a informatorilor de folclor contemporani.

- dacă poveştile sînt adevărate

- dacă poveştile au rol magic sau au avut. (De exemplu: credinţa că povestirea lor la stînă, în cursul unei perioade fixe, are ca rezultat naşterea unui miel cu lîna de aur; sau rolul lor benefic asupra casei în care se povesteşte). Dacă

./.

https://biblioteca-digitala.ro

nu mai au acest rol magic, de ce şi l-au pierdut.

6. Aspecte ale structurilor narative şi creaţia de naraţiune.

- dacă se pot contamina specii între ele: basm - legendă, basm - snoavă etc. Materialul existent este o dovadă a acestei posibilităţi, dar sînt necesare însă şi afirmaţiile creatorilor şi purtătorilor de folclor, pentru stabilirea unei mentalităţi asupra procesului de creaţie a producţiilor populare epice.

- dacă se pot contamina poveştile între ele; dacă nu, de ce.

- dacă se pot adăuga la o poveste elemente din experienţa povestitorului.

- dacă unele microstructuri de basm există în credinţele actuale: semne prevestitoare ale morţii, obiceiuri.

- se pot crea poveşti acum, în actualitate. Dacă nu, de ce.

- dacă informatorul a creat vreodată poveşti.

7. Atitudinea faţă de poveste.

- dacă le plac poveştile. Ce le place mai mult: povestea, legenda, snoava.

- care este cea mai frecventă.

- dacă citeşe poveşti. Ce fel de poveşti: fantastice, nuvelistice, cu animale etc.

- dacă au cărţi de poveşti. Se vor nota: autorul, titlul cărţii, anul apariţiei, editura, localitatea de apariţie.

Fişa de informator în cazul că acesta este povestitor activ - deoarece permanent trebuie să să aibe în vedere fenomenologia contemporană - va fi completată în plus cu date relevante pentru această calitate.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe lîngă nume, se va specifica porecla, mai ales, dacă aceasta provine sau are vreo legătură cu recunoaşterea informatorului ca povestitor de către grup.

Ascendenţe de povestire în familie - părinţii, bunicii, dacă erau buni povestitori, ce fel şi ce-şi aminteşte informatorul cu privire la acest aspect. Despre practicarea povestitului în familie, la alţi membri ai familiei.

Păreri ale altor membri din familie sau din vecinătate cu privire la calitatea de povestitor a informatorului şi la repertoriul său.

Cum acceptă şi cum participă copiii la acţiunea de povestire.

Un capitol aparte trebuie dedicat procesului de învăţare a poveştilor:-de la cine; la ce vîrstă;

- cu ce ocazii;
- dacă şi alţii au învăţat de la el;
- dacă creează poveşti;
- preferinţe din cărţi, discuri, radio etc.;
- dacă este răsplătit pentru povestire în grup.

Stabilirea unui <u>repertoriu de povesti</u> este o operaţie ce nu trebuie neglijată în culegerea de proză. Se va face un repertoriu general cuprinzînd toate tipurile de contact ale informatorului cu fenomenele culturii folclorice (cîntece, descîntece, oraţii etc.) deşi preponderent este povestitor. Apoi se va contura repertoriul special de naraţiuni - inventar de titluri date de povestitor în cuprinsul căruia se va puncta cele de care este mai ataşat, pe care le preferă şi cele care îi sînt cu deosebire solicitate. După ce povestitorul enumeră o serie

./.

https://biblioteca-digitala.ro

de titluri, va interveni culegătorul pentru a solicita o eventuală completare şi revelarea dintr-un inventar uitat a altor titluri. Culegătorul va folosi un sumar anume de tipuri de naraţiuni potrivit a ce consideră a fi mai propriu informatorului. Va fi chestionat despre basm fantastic cel care îşi va contura repertoriul propriu din această categorie, despre legendă la fel, de asemenea în cazul snoavei.

Va urma apoi culegerea propriu-zisă. Aceasta poate fi făcută doar cu participarea culegătorului. Oricum, însă, e indicat a nu încheia lucrul cu un informator, înainte de a provoca - cu titlul experimental - o scenă de povestire cu auditor obişnuit informatorului, pentru a-l surprinde în însuşi actul performării acţiunii sale şi pentru a putea studia reacţia şi participarea grupului de ascultăroti.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRĂILOIU"
https://biblioteca-digitala.ro

x
x x

Cîntecul epic - denumirea de baladă este oarecum impropire pentru speciile românești ale cîntecului povestitor, generalizată , prin tipărituri, în perioada de început a folcloristicii românești, după publicarea volumelor lui V.Alecsandri - este un cîntec "povestitor", de ascultare, de mare întindere, cu subiecte variate, în care "versul se împletește de obicei cu forme melodice libere de recitativ", și are caracter prin excelență social.(Al.I.Amzulescu,Balade populare românești, București, 1964).

În culegerea acestor specii se recomandă să fie urmărite următoarelerepere :

1.Denumrea locală a cîntecului narativ

- numele dat de informator și numele aflat în indicele lui Al.I.Amzulescu ;

- cum este denumit cîntecul cu un termen generic : cîntec bătrînesc, haiducesc, voinicesc, hore, "baladă", alte nume ;

- cum îi spuneau bătrînii ;

- dacă diferitele cîntece narative (povestitoare) au nume diferite după conținut, melodie, alte considerente.

2.Ocazii în care este interpretat cîntecul narativ.

- care sînt aceste ocazii ;

- eventuale legături între conținutul cîntecului și anumite obiceiuri , ceremonialuri ;

- care era situația referitoare la aceste ocazii în trecut.

3. Dacă cîntecul narativ este însoțit de alte manifestări

https://biblioteca-digitala.ro

"artistice".

- joc, mimică ;

- dacă se interpretează cu acompaniament sau fără ;

- ce tipuri de instrumente se folosesc în acompaniament (în situaţia în care interpreţii sînt : ţărani, lăutari români sau ţogani) ;

- dacă se dansează pe acest tip de cîntece ; dar numai pe melodie ;

- cum era situaţia în acestă privinţă în trecut.

3. Dacă sînt cicluri narative

- dacă mai multe cîntece epice sînt grupate , de interpreţi şi ascultători, la un loc ; de ce;

- cum se numeşte fiecare cîntec în parte ; dacă au şi un nume comun, generic ;

- ce reprezintă această înlănţuire ;

- se cîntă separat, împreună sau în ambele feluri.

4. Raportarea la faptul istoric.

- dacă subiectul este "adevărat" (gradul de autenticitate) ;

- cînd s-a petrecut ;

- în cazul subiectelor cu conţinut fantastic, semnificaţiile fiecărui personaj ;

- dacă subiectele sînt ăăăăăăăă atestate şi sub forma alter specii : basm fantastic, legendă, memorat, amintire, colind etc.

- cine a "scos"cîntecul;

- alte atestări legate de eroii cîntecului narantiv.

5. Numele eroiler

- atestarea istorică a eroilor şi a numelor lor ; ce alte povestiri sînt legate de aceştia ;

https://bibliotecadigitala.ro

- dacă numele semnifică ceva ;

- dacă, oamenii îşi numesc copiii cu asemenea nume ;

- dacă numele erau folosite ca porecle şi de către cine.

6. Frecvenţa - circulaţia cîntecului narativ.

- legătura cu ocaziile de interpretare a cîntecului narativ ;

- cîte balade pot fi cerute într-o ocazie dată ;

- dacă în sate diferite sînt preferate subiecte diferite şi de ce ;

- unde ştie informatorul că mai circulă un anume subiect;

- unde a cîntat informatorul diferite cîntece epice (legătura cu chestionarul pentru fişa de informator).

7. Atitudinea ascultătorilor.

- dacă sînt cerute anumite cîntece narative - ce anume determină cererea - preferinţe pe categorii de vîrstă, sociale, pe sexe§

- cum participă ascultătorii la actul performării cîntecului narativ - pe categorii de vîrstă, sociale, pe sexe.

§/ Acestea au fost cîteva categorii de probleme care credem că trebuiesc avute în vedere în chestionarul referitor la cîntecul epic, probleme care-i definesc prezenţa şi funcţionarea lui în zona cercetată. Pornind de la denumirea lui, pînă la tehnica interpretării, de la opinia informatorilor şi aceea a ascultătorilor, pînă la diferenţieri în cadrul colectivităţii pe criterii de vîrstă, sociale etc. setul de probleme consemnat aici este cel care va însoţi pe culegătorul de cîntec epic în completarea fişelor adiacente textelor propriu-zise.

https://biblioteca-digitala.ro

Vom reţine în continuare cîteva elemnete de tehnică a culegerii de cîntec epic, elemnet în plus faţă de consemnarea altor fenomene. Sînt date care pot fi interesante şi în cazul altor genuri sau specii, dar care sînt în primul rînd de avut în vedere în cazul la care ne referim.

1. Notarea textului se va face, ca şi în cazul altor texte versificate şi cîntate în trei etape. Ţinînd cont de lungimea textelor de cîntec epic şi de faptul că aceasta ar putea consta o piedică în etapele de respectat, subliniem acum necesitatea de a respecta indicaţia tehnică ce şi-a dovedit în timp valoarea şi care cere ca textul cîntecului să fie notat - în timpul interpretării sale ;

- după dictare, imediat după ce s-a încheiat înregistrarea;

- transcrierea textului după înregistrarea sonoră, lucru care se va efectua la întoarcerea de la teren. Aceste texte vor fi notate pe fişe de text.

2. Se va respecta indicaţia de a întocmi o fişă de repertoriu pentru informatorul cu care se lucrează , fişă în care se vor nota şi date referitoare la frecvenţa uneia sau a alteia dintre piese, la preferinţe, la cerinţe etc.

3. Fişa de informator în cazul de care ne ocupăm va cuprinde datele esenţiale ale fişei respective generale, dar vor fi reţinute şi elemente speciale, mai ales cu ecou pentru înţelegerea fenomenului de învăţare, transmitere şi interpretare a cîntecului eic.

Ea va cuprinde pe lîngă numele şi pronumele informatorului şi porecla(dacă are legătură cu activitatea cotidiană a informatorului, cu faptul că el este interpret de cîntec narativ). Apoi se va consemna ocupaţia principală. Dacă

https://Biblioteca-digitala.ro

interpretul are ca ocupaţie principală aceea de cîntăreţ se va preciza de cînd, de ce ; apoi alte ocupaţii. De asemenea se vor completa date speciale în cazul în care interpretul este femeie - dacă este vorba de un lucru obişnuit sau de excepţie. După ce vor fi consemnate datele cu privire la ştiinţa de carte, se vor pune chestuini speciale cu privire la situaţia în familie a performării cîntecului epic, ţinînd cont că poate fi transmisiune profesională - dacă părinţii şi bunicii au fost interpreţi de cîntec epic, dacă a învăţat de la ei, cînd şi cum ; dacă generaţia copiilor învaţă repertoriul tatălui.

Un capitol special al fişei va fi acordat consemnării aspectelor de tehnică a învăţării cîntecului epic :

- de la cine , la ce vîrstă;

- cum, cît a durat învăţarea ; relatarea exactă a felului în care a fost însuşit textul şi apoi melodia;

- dacă a încercat să afle şi alte lucruri pe care iniţiatorul nu a vrut să i le împărtăşească ;

- dacă învăţau mai mulţi deodată (dacă poate fi vorba de o "şcoală" de învăţare);

- cum plătea învăţarea - dacă mergea împreună cu maestrul să cînte, în ca ocazii;

- dacă a învăţat pe alţii - pe cine, cum ;

- alte ocazii de învăţare - dacă a învăţat texte şi melodii în şcoală, dacă citeşte culegeri de folclor şi învaţă texte de acolo; de la radio sau TV, sau alte mijloace

- dacă combină texte şi melodii diferite, altele decît

https://biblioteca-digitala.ro

cele învăţate şi cunoscute;

- dacă a creat singur un cîntec epic, cu ce ocazie; din ce motive - dacă i-a fost cerut sau a simţit nevoia singur să-l compună;

- dacă învaţă special cîntece epice cerute de oameni;

- unde a cîntat - localităţi, ocazii;

- cum este plătit pentru cîntec;

- atitudinea autorităţilor faţă de cîntecul epic şi prezenţa lui în viaţa social-culturală a localităţii.

4. Spunem înainte că este necesară fişa care să consemneze repertoriul interpretului cercetat. Ca şi în cazul culegerii de proză populară, întocmirea fişei repertoriale se va face consemînd următoarele:

- notarea repertoriului integral; cîntec epic, cîntec liric, naraţiuni în proză, de orice fel, tradiţii etc.

- detaşarea repertoriului de cîntec epic;

- părerea informatorului despre acest repertoriu;

- părerea ascultătorilor despre acest repertoriu şi despre valoarea lui;

- preferinţele informatorului;

- piesele îndeosebi cerute de ascultători;

- situaţia performării cîntecului epic în trecutu şi azi.

x

Probleme de cercetat şi de inclus într-un chestionar privind obiceiurile de nuntă

Obiceiul nunţii, de mare complexitate ceremonială, poate fi cules prin observaţie directă, caz în care consemnarea fenomenului se limitează strict la cele observate, la gesturi şi acţiuni care au loc într-un timp şi spaţiu limitate,

https://biblioteca-digitala.ro

cu participanţi anumiţi, fie prin chestionare, caz în care informaţia se referă la întreg complexul de momente, credinţe, motivaţii, fără a avea precizia datelor de observaţie directă. In mod ideal, culegerea în cazul nunţii într-o colectivitate ar trebui să îmbine cele două modalităţi de anchetă.

Chestionarul general de aplicat pentru consemnarea informaţiei de nuntă are în structura lui întrebări care se referă la o sumă de date pregătitoare premergătoare ceremonialului propriu-zis, altele care îl descriu pe acesta şi o a treia grupă care defineşte acţiuni în prelungirea ceremonialului.

Chestionarul - inventar de probleme de anchetat - propus este:

1. Concepţie generală despre nuntă şi obligativitatea împlinirii ei de către fiecare - în ce măsură azi aceste elemente de mentalitate se modifică.

In continuare, opinia colectivităţii despre cei ce nu se căsătoresc - cum e considerată azi "fata bătrînă" şi "feciorul tomnatec".

Care au fost şi care sînt practicile acestora pentru a determina ieşirea din acest statut.

2. Posibilităţi de prevestire a căsătoriei - se mai crede azi în ele, se mai practică şi dacă şi-au modificat semnificaţia rămînînd doar jocuri de societate.

3. Criterii, în trecut şi azi, în stabilirea cuplului marital (motivaţii de tipul: dragoste, vîrstă, rudenie, neam, avere, vecinătate etc.)

https://biblioteca-digitala.ro

De menţionat şi criteriile de împiedicare a formării cuplului (rudenie de sînge, rudenie spirituală - care anume) şi dacă se menţin aceleaşi criterii.

4. Prilejuri de a face cunoştinţă, de a hotărî viitoarea căsătorie (horă, şezătoare, clacă, nedeie, muncă etc.) Care din acestea este cel mai frecvent şi - mai ales - care sînt azi prilejurile, ţinînd cont că unele sînt în evidentă disoluţie sau chiar dispariţie şi contextele se schimbă fundamental (ex. - întîlniri la căminul cultural, în echipe de amatori etc.).

5. Descrierea peţitului: cum se numeşte acţiunea, cine acţionează, cînd, unde, mărci vestimentare, cuvintele care se rostesc cu acest prilej, gesturi care atestă reuşita sau nereuşita acţiunii; tipuri de răspuns afirmativ sau negativ la solicitarea pe care o face cel care peţeşte. Dacă se remarcă o simplificare a acestui moment în pregătirea căsătoriilor azi.

Ce a însemnat şi ce înseamnă "zestre" - cum se discută despre ea şi dacă se discută (în trecut şi azi).

6. Logodna:

- cum se numeşte
- indicaţii temporale (zile anume, zile interzise)
- intervalul dinaintea căsătoriei cînd are loc
- unde are loc
- cine participă
- pregătiri, obiecte speciale

https://biblioteca-digitala.ro

- descriere - cum se desfăşoară

- eventualitatea stricării logodnei (cauze; modalităţi).

E foarte important de evidenţiat toate aceste aspecte pentru realitatea de azi, mai ales că în ultima vreme se remarcă o scădere efectivă de amploare şi însemnătate, şi chiar o renunţare la împlinirea ei - de ce s-a renunţat parţial sau total, după caz, şi cu se anume este înlocuită (de la peţit pînă la cermonia nunţii ce se întîmplă cu tinerii, cum participă la viaţa grupului de tineri, cum sînt consideraţi de colectivitate etc.).

7. Pregătiri pentru nuntă:

- cine participă la aceste pregătiri (miri, părinţi, fraţi, surori, vecine, naşi etc.)

- numele rolurilor cu care sînt investiţi diverşii participanţi, roluri care se vor actualiza şi în desfăşurarea nunţii.

- pregătirea mesei

- invitaţia la nuntă (text, acţiuni, obiecte, cînd, cum, refuz etc.)

- discuţii prealabile în familie

- angajarea muzicanţilor.

- pregătirea de obiecte ceremoniale (brad, steag, lumînări etc.) - cine, cum se numesc obiectele, unde se fac, cu cît timp înainte se pregătesc etc.

- pregătirea casei

https://biblioteca-digitala.ro

- pregătirea hainelor

- pregătirea bucatelor (colacilor, a băuturilor)

8. Nunta propriu-zisă

- cînd începe, unde, ce se întîmplă la casa mirelui, la casa miresei, la naşi;

- gătirea mirelui şi a miresei - cine participă, ce se întîmplă;

- iertăciuni

- pe drum, alai

- autorităţi (civile, religioase)

- petrecere - masa mare - dans

- daruri

- plecarea tinerilor, întîmpinarea la casa mirelui

- dovedirea fecioriei

- îmbrobodirea miresei

9. Luni după nuntă

- zorile

- marcarea schimbării de statut a miresei (în rîndul nevestelor) - practici pentru a dovedi această integrare

lo. Vizite protocolare după nuntă - cînd, la cine, cum se desfăşoară, cine participă.

11. Cazuri speciale

- nunta unui (unei) văduv

- a doua căsătorie (după divorţ sau despărţire)

https://biblioteca-digitala.ro

- nunta fictivă (fata greşită)

- nunţi comune

Desigur că fiecare din punctele amintite se subdivide într-o serie întreagă de întrebări posibile. Rămîne în sarcina culegătorului să le adapteze situaţiei în care întreprinde ancheta, cu cine o face şi ce îl interesează în ancheta întreprinsă cu deosebire. Oricum va trebui să ţină permanent seama de actualizarea fiecărei chestiuni, de dirijarea dialogului cu informatorul în aşa fel ca să funcţioneze mereu solicitarea pentru numirea realităţii contemporane. Desigur că structura ceremonialului este cea stabilită de tradiţie, dar elementele înnoitoare sînt evidente. S-au schimbat dat cu privire la contextele de întîlnire a tinerilor; s-au schimbat motivaţiile şi criteriile de împlinire a căsătoriei; se schimbă recuzita (apare automobilul împodobit, de pildă, şi prin urmare o serie de schimbări în ceea ce înseamnă desfăşurare de alai de nuntă); se modifică vestimentaţia participanţilor; calitatea darurilor etc. Se ştie că logodna e din ce în ce mai puţin în atenţia colectivităţii. De asemenea practicile de aflare a ursitului, printr-un apel desigur mai redus la coordonatele magice, devin inutile sau transgresează în prilejuri de divertisment. Si multe altele. De aceea atitudinea culegătorului trebuie să fie dictată de interesul lui pentru obicei în realitatea de azi şi de punerea în evidenţă a mutaţiilor survenite. Pentru aceasta, materialul informativ preexistent va fi bine cunoscut şi ancheta va apela şi la date

https://biblioteca-digitala.ro

din aspectul trecut al configuraţiei obiceiului, fără a se mulţumi însă cu atît. Din toate aceste date cercetătorul îşi va face un factor de referinţă pentru explicarea proceselor din ultima vreme şi a realităţilor vii.

x

x x

https://biblioteca-digitala.ro

Probleme de cercetat şi de inclus într-un chestionar privind obiceiurile de înmormîntare

Ritualul funebru, însoţitor al unui moment de mare gravitate existe ială, de încheiere a ciclului vieţii, de ieşire definitivă din colectivitate şi grup familial, de rezolvare a acestei desprinderi pentru protejarea grupului, este de mare interes pentru cercetătorul folclorist, care a interesat - dincolo de factologia propriu-zisă - de conturul mentalităţii specifice româneşti, în primul rînd evidenţiată de rezolvarea marilor evenimente de viaţă. Gravitatea şi inevitabilitatea momentului, implicaţiile lui în întreaga viaţă a omului care va fi oricum confruntat cu sfîrşitul, implicaţiile pentru grupul ră rămas, nevoia de complexitate de neam, de statornicie în timp a neamului şi de cuprindere în el a generaţiilor dispărute - toate acestea fac ca însuşi ceremonialul funebru să cunoască o mare stabilitate în timp, lucru pe care cercetarea la teren trebuie să-l scoată în evidenţă. Ancheta acestui ceremonial oferă posibilitatea deci de a descifra şi coordonatele de conservare ale valorilor spirituale populare, nu numai de modificare a lor.

Imbinarea observaţiei directe - dacă se iveşte prilejul - cu ancheta prin chestionarea informatorilor, este în folosul rezultatului cercetării. Se va apela în general la informatori vîrstnici, care cunoscînd mai bine obiceiurile acestea sînt şi cei dela care se pot afla mai multe în legătură cu eventualele - mai greu observabile - schimbări în timp.

https://biblioteca-digitala.ro

Ei sînt şi cei ce cunosc aspectele de ceremonial în care sînt implicaţi tinerii (mai ales în cazul unui mort tînăr) deoarece deţin primatul coordonării întregului serial de momente. Ei sînt cei care dau indicaţiile de comportament, care transmit obiceiul generaţiei care urmează.

Chestionarul - inventar de probleme pe care-l propune cuprinde următoarele:

1. Momente anterioare morţii şi care o prevestesc - (semne din lumea înconjurătoare, dacă li se mai acordă credit sau au rămas doar ca un fel de zicale; semne ale individului în pragul vieţii şi ce se va întreprinde pentru uşurarea lui).

Credinţe legate de timpul morţii şi repercusiunile lui.

2. Acţiuni pregătitoare (ca de ex. măturarea casei, primenirea, lumînări), semnificaţia lor şi riscuri eventuale în cazul unor neîmpliniri.

3. Semnele atestatoare ale morţii.

4. Acţiuni în preajma celui decedat imediat după constatarea decesului. Anunţarea evenimentului pentru colectivitate (cine, pe cine, cum, cînd). Stabilirea celor ce-şi actualizează anumite roluri practice.

5. Scalda (cine, cînd, unde, apa, vasul), tuns, unghii, ungere, îmbrăcare.

6. Aşezarea: aşezarea în sicriu, obiecte, acoperire, lumînări (obişnuite, speciale), sicriu, cruce.

7. Credinţe şi practici legate de sufletul mortului în acest timp.

https://biblioteca-digitala.ro

8. Participarea grupului (familie şi grup lărgit): priveghi, în timpul zilei, în timpul înmormîntării, alai, la cimitir, la casa mortului.

9. Inmormîntare - scoaterea din casă, în curte, pe drum, la biserică, la groapă.

10. Brad, steag (cine, cum, cînd, unde etc.)

11. Colaci (la fel)

12. Doliu - cît timp, cine, cum, special pentru tineri

13. Ingrijirea mormîntului - cînd, cum, cine, cît timp.

14. Pomeniri

15. Credinţe despre strigoi, povestiri

16. Cazuri speciale (morţi violente, departe de colectivitate)

17. Repertoriu:

- ce se cîntă (denumire locală)
- de ce se cîntă
- cine
- unde
- vers
- parodii

x

x x

https://biblioteca-digitala.ro

Chestionar general pe problemele muzicii populare.

Pentru stabilirea unui repertoriu local general al cîntecelor dintr-o localitate, potrivit chestionarului propus şi aplicat de Const. Brăiloiu, extragem următoarele probleme pe care culegătorul le va avea în vedere în cercetarea la teren şi pe care le va detalia potrivit interesului care-l conduce în deplasarea respectivă, potrivit scopului cercetării şi informatorilor cu care va lucra.

1. Despre cîntece.

- buni cîntăreţi în sat (fete, femei, flăcăi, bărbaţi): numele, vîrsta, ocazii, membri în echipe, manifestări tradiţionale şi contemporane.

2. Despre balade

- dacă se cîntă cîntece bătrîneşti
- care anume
- cine (lăutari ţigani, ţărani)

De consemnat informaţii minimale despre aceştia: nume, vîrstă, ocazii, manifestări tradiţionale şi contemporane.

3. Instrumentişti

- Lăutari profesionişti - ce instrumente (nume, vîrstă).
- formaţia care cîntă la joc
- ţărani (nume, vîrstă) - la care instrumente:
  - fluier obişnuit cu 6 găuri şi dop
  - fluier mare " " " "
  - fluier mic cu 6 găuri fără dop
  - fluier mare cu 6 găuri, fără dop

https://biblioteca-digitala.ro

- fluier mare cu 6 găuri, fără dop
- fluier fără găuri şi fără dop
- fluier gemănat (cu două ţevi)
- fluier traversier (ţinut orizontal)
- caval (5 găuri şi dop)
- caval bulgăresc
- nai
- bucium de lemn
- bucium de tinichea
- cimpoi (cu cîte fluiere)
- solz
- frunză
- vioară
- violă (braci)
- violoncel (gordună)
- contrabas
- cobză
- ghitară
- ţambal (acordat românește, ungurește)
- flaut
- clarinet
- torogoată
- saxofon
- trompetă
- alte instrumente
- fanfară
- corn

(Ocazii - individual, pentru sine, scenă, acţiuni de grup, de tip tradiţional, manifestări organizate oficial, turnee, echipe).

https://biblioteca-digitala.ro

4. Jocuri

- repertoriu (bărbăteşti, femeieşti, mixte)
- Căluş
- buni jucători
- ocazii
- muzica

5. Cîntece - sărbători de iarnă

- cîntec de Sf.Niculae - cine
- Colinde - repertoriu
  - cine
  - cîntec pentru sfîrşitul colindatului
- Cîntece de stea - repertoriu
  - cine
- Plug - cum se numeşte
  - cine
- Capră - cum se numeşte
  - cine
- Irozi - cum se numeşte
  - cine
- Păpuşari
- Alte tipuri (Jian, Urs, Căiuţi, Moşnegi)
  - cum se numesc
  - cine
- Sorcova - cine
- Semănat - cine
- Vasilică - cine
- Cîntec de bobotează
- Alte piese

6. Cîntece pentru alte sărbători de peste an.

https://biblioteca-digitala.ro

- care, cînd, cine
- Paşti
- Seceriş
- Altele

7. Cîntece în obiceiurile la naştere
- cîntece de leagăn - repertoriu
- cine
- cînd
- pentru ce

8. Cîntece pentru copii şi ale copiilor

9. Cîntece de şezătoare

10. Cîntece de nuntă

1 - jocuri şi cîntece la logodnă - cine, cînd
- la anunţare şi invitaţie - cine, cînd
- la brad, steag - cine, cînd
- gătitul miresei
- plecarea din casă
- la venirea de la biserică
- cînd merge mireasa la apă
- dezvelitul miresei
- la masă
- joc al miresei
- cîntec al mirelui
- cîntecul naşului (naşei)
- cîntec al soacrei
- cîntec al zestrei
- iertăciuni
- strigături
- dimineaţa după nuntă

https://biblioteca-digitala.ro

11. Cîntece de înmormîntare

- bocete (denumire, cine, cînd)
- zori (la fel)
- la fereastră (la fel)
- pe drum (la fel)
- la intrarea în biserică, cimitir (la fel)
- la groapă (la fel)
- la priveghi (la fel)
- la brad (la fel)
- verş (la fel)
- vestirea morţii (la fel)
- muzicanţi la alai

12. Cîntece rituale-magice)

- pentru ploaie (denumire, cine, cînd)
- altele

13. Cîntece păstoreşti

- la pornirea oilor
- la făcutul caşului
- ciobanul care şi-a pierdut oile

Chestionarul acesta este un sumar de repertorii posibile, de detectare a informatorilor şi de arie a manifestărilor. Desigur că fiecare punct în parte este apt pentru a constitui subiectul unui chestionar în sine, de adîncire a problemelor care interesează. Etnomuzicologul îşi va contura un anume chestionar, coregraful la fel, şi în acelaşi fel - potrivit specializării - va proceda şi folcloristul literat. Chestionarul general propus aici poate însă să fie aplicat indife-

https://biblioteca-digitala.ro

rent de stricta specializare a folcloristului, pentru a contura aspectul general al prezenţei cîntecului în viaţa colectivităţii anchetate.

Nu se va uita la nici una din problemele puse de chestionar a ataşa întrebări referitoare la modul şi frecvenţa de manifestare actuală. Cel care interoghează trebuie să implice permanent în cursul chestionarului său condiţiile noi de performare a unor cîntece (spectacol, cămin cultural, echipă, festivaluri) şi de învăţare a altora (din sat, din generaţie în generaţie, de la radio, disc, TV, spectacole etc.)

x

x x

https://biblioteca-digitala.ro

CHESTIONAR INVENTAR DE PROBLEME PENTRU ANCHETAREA UNOR PRACTICI MAGICE

Practicile magice sînt acţiuni cu importanţă fundamentală în comunitatea folclorică tradiţională, care adună laolaltă specii diverse, cu funcţionalităţi variate, pe care societatea contemporană românească are tendinţa manifestă de a le trece în fondul pasiv al bagajului tradiţional folcloric. Informaţia ştiinţifică, extinderea tehnicii şi tehnologiei moderne, a modificărilor fundamentale din concepţia de viaţă a omului contemporan au transformat vechiul inventar de practici magice tradiţionale într-un material de arhivă, important de cunoscut şi studiat pentru înţelegerea unor coordonate specifice legate de istoria culturală a etniei. Pentru culegătorul contemporan acestea prezintă interes din perspectiva urmăririi evoluţiei mentalităţii omului contemporan, a dinamicii culturale, pentru surprinderea proceselor de modernizare a vieţii rurale şi urbane în condiţiile societăţii noi şi, mai ales, în vederea cunoaşterii mecanismelor interne ale acestor specii în vederea combaterii rămăşiţelor lor din conştiinţa şi practica omului nou.

https://biblioteca-digitala.ro

Unele **PRACTICI MAGICE** pot fi analizate potrivit un plan ca :

Problematici - coordonate de urmărit:

Timpul - în care apare starea nenormală(la plantă, animal om);

- în care se stabileşte cauza apariţiei acestei stări;

- în care se porneşte acţiunea de normalizare

Spaţiul -în care se provoacă starea nenormală (la plantă, animal, om);

Personaje- care provoacă starea nenormală (la plante, animale, om);

(Actanţi)

-care stabilesc caracteristicile acestei stări;

-care acţionează pentru înlăturarea acestei stări;

Tehnica - prin care se provoacă starea nenormală (la plantă animal, om);

- prin care stabilesc cauzele şi terapia pentru înlăturarea acestei stări;

-prin care se acţionează în vederea înlăturării acestei stări;

Numele generic al practicii - dat de culegător;

" - dat de informator

" speciei particulare:descîntec, farmec, vrajă, etc.

(Notarea terminologiei particulare, înrudite, etc.)

Funcţia practicii sau a unui anume moment al ei.

Diagnosticarea - stării care necesită intervenţia magică (cum se face, de către cine, cînd, unde şi ce tip de măsură preventivă sau terapeutică se va urma)

Condiţiile pe care trebuie să le împlinească (condiţii de ordin, fizic, psihic, social etc.) cel ce pactică; cel căruia i se

https://biblioteca-digitala.ro

aplică practica; cel care o cere (unde este cazul); interdicţii, obligaţii legate de împlinirea practicii, de suportarea ei şi a consecinţelor ei;

Descrierea amplă a practicii magice culese.

Inventarul de obiecte şi tehnici folosite pentru împlinire practicii magice, a diagnosticului etc-, fiecare cu numele, funcţia rolul şi semnificaţia ei.

Locul textului literar în cadrul practicii magice

- numele dat caestui text faţă de întreaga practică;
- momentul în desfăşurarea practicii cînd el apare;
- opinia informatorului despre acesta; (funcţia, rolul, scopul, ce se întîmplă dacă se greşeşte, dacă nu este spus integral, dacă este inversat, uitat etc.)
- procesul de naştere al variantelor în cazul textelor de incantaţie;

Tehnica învăţării practicii magice - dar a textului, în mod particular:- dacă este o formă organizată de învăţare - în grup sau individuală; ce se întîmplă dacă nu se respectă forma de învăţare stabilită;

- dacă se învăţă prin notarea tehnicii şi a textului;
- dacă se învaţă prin repetare orală;
- dacă se "fură";
- dacă se lucrează împreună cu cea (sau cel) de la care a învăţat;
- dacă se învaţă toate practicile de la aceeaşi persoană, de la persoane diferite;
- date despre persoanele de la care s-au deprins practicile magice;

http://biblioteca-digitala.ro

- dacă aceste practici pot fi spuse neiniţiaţilor (culegătorilor de ex.) sau dacă sînt secrete; ce se întîmplă dacă se dezvăluie secretul;

care este plata pentru învăţare ; este sau nu o răscumpărare

Care este plata pentru împlinirea practicii (în detaliu, în bani, obiecte, alte servicii).

Dacă practica este eficientă o singură dată ; dacă se repetă de cîte ori; de către cine; dacă se repetă cu modificări sau rămîne neschimbată etc.

Ce urmări are practica magică - asupra celui care o face; (Eficienţa, gradul de periculozitate). - asupra celui ce o cere; - asupra celui căruia îi este dedicată;

Cum se previne sau se contracarează o practică magică ; de către cine, cînd, unde etc.

Care este atitudinea oamenilor astăzi faţă de orice tip de practică magică ; cu ce este înlocuită; dacă se dublează aceasta cu modalităţi ştiinţifice de tratare; ce opinie au informatorii; atitudinea organelor locale.

https://biblioteca-digitala.ro

F I S E - D O C U M E N T însoţitoare materialului înregistrat şi chestionarelor

1. FISA DE INFORMATOR

Nu este o inovaţie metodologică, faptul că orice informator de la care s-a culeş informaţie sau s-a înregistrat un repertoriu mai mare sau mai restrîns va figura ca individualitate în materialul culegerii, iar cartea lui de vizită va fi FISA DE INFORMATOR. Identitatea lui va conferi identitate însuşi materialului pe care el l-a comunicat.

In cazul în care informaţia obţinută este întîmplătoare, succintă (ca de exemplu în cazul unui participant la o acţiune de grup care face aprecieri la ceea ce se petrece - lucru consemnat de culegător) fişa de informator este minimală. Ea va cuprinde date esenţiale ca: nume, pronume, poreclă, vîrstă, sat, judeţ. O astfel de fişă va avea următorul cuprins:

FISA DE INFORMATOR Nr.____

NUME_____

PRENUMELE_____

PORECLE_____

VIRSTA_____

SAT:_____COMUNA:_____JUDET:_____

Numărul fişei (fişelor) pe care s-a notat informaţia primită.

La fel se va proceda cu informatorul care furnizează o piesă înregistrată şi doar atît, piesă fără deosebită în-

https://biblioteca-digitala.ro

semnătate în cercetarea întreprinsă. În acest caz la sfîrşitul ei se va nota numărul piesei înregistrate de la informatorul respectiv, coincident celui de pe fişa de magnetofon.

Atunci cînd informatorul este un real subiect anchetat de culegător, furnizor de informaţie amplă sau de repertoriu înregistrat, fişa de informator trebuie şi ea să constituie un document mai amplu, cu date în plus care să poată lămuri şi dovedi calitatea lui de informator, alegerea lui ca informator şi explica o serie de date pe care le cunoaşte, le concepe, le creează etc. Pe lîngă datele cuprinse în fişa minimală, de astă dată trebuiesc completate o serie de alte specificaţii.

Relaţiile lui cu localitatea: dacă e dintr-o familie băştinaşă sau de cînd familia lui a devenit băştinală; dacă provine dintr-o altă localitate sau zonă şi de cînd e stabilit, devenind localnic, de ce s-a petrecut această schimbare.

Datele biografice se vor completa şi cu: ocupaţia principală, calificare, de cînd, ocupaţii anexe.

De asemenea, contactele lui cu alte zone sau localităţi prin deplasări posibile (diverse şcoli, serviciu, militar, mobilizare - pentru vîrstnici, munci sezoniere, navetism, tîrguri, alte deplasări).

O rubrică va fi rezervată legăturii lui cu ştiinţa de carte (şcoală - unde, cîte clase, ce fel de şcoli, în ce perioadă) şi apoi menţinerea legăturii cu cartea şi reviste sau ziare (dacă citeşte, ce citeşte, preferinţe, de unde procură cărţile, cînd citeşte, cît ocupă din timp pentru citit etc.) La fel, dacă e ascultător de radio sau discuri şi telespectator (ce anume ascultă, preferinţe).

https://biblioteca-digitala.ro

Legăturile cu mişcarea artistică de amatori din localitate sau judeţ (participant pasiv sau activ, în ce fel de acţiuni, participări unde şi în ce calitate la festivaluri, concursuri etc.).

O atenţie specială trebuie acordată activităţii lui folclorice (ocaziile performării acestei activităţi, frecvenţa acesteia, locul unde o face, cînd, cui se adresează, cum îşi îmbogăţeşte repertoriul etc.) Aceste date se amănunţesc în funcţie de particularităţi ale informatorului. Astfel pentru ceea ce numim "poet-ţăran" se va insista asupra motivaţiei acţiunii, felului de a o îndeplini, cum o valorifică, cum ar vrea s-o valorifice, cum e apreciat de grup etc.

Fişa de informator va avea un spaţiu liber rezervat culegătorului pentru eventuale observaţii personale referitoare la informator şi la particularităţi ale lui şi ale relaţiei cu grupul social căruia îi aparţine. Fişa va fi însoţită de fotografia informatorului la data culegerii. Nu vor lipsi data şi locul culegerii, precum şi numele culegătorului care a întocmit-o. Ea va fi completată ulterior cu indicaţiile numerice ale datelor notate sau înregistrate de la informatorul respectiv şi inventariate în arhivă.

Fişa de informator va fi întocmită la începutul activităţii de culegere cu informatorul respectiv, pentru că va oferi desigur date utile cercetătorului în dirijarea chestionarelor, în insistarea asupra anumitor aspecte etc. Ea se poate întregi pe parcursul culegerii sau la încheierea ei, dacă cercetătorul găseşte de cuviinţă.

https://biblioteca-digitala.ro

Fişa de informator în forma ei amplă va arăta în felul următor:

FISA DE INFORMATOR Nr.

NUMELE:_____

PRENUMELE:_____

PORECLA:_____

VIRSTA:_____

SAT:_____COMUNA:_____JUDET:_____

FAMILIA DE UNDE PROVINE;_____de cînd:_____

INF.DE UNDE PROVINE:_____de cînd_____prin ce împrejurare_____

OCUPAŢIA:PR.:_____calificarea_____de cînd_____

OCUPATII ANEXE:_____

DEPLASARI:_____şcoli:_____cînd:_____unde:_____

serviciul militar:_____cînd:_____unde:_____

mobilizare:_____cînd:_____unde:_____

munci sezoniere:_____cînd:_____unde:_____

navetism:_____ce fel:_____unde:_____

tîrguri:_____frecvenţa:_____unde:_____

alte deplasări:_____

STIINTA DE CARTE:_____şcoală:_____cîte clase:_____cînd:_____

unde:_____dacă obişnuieşte să citească:____ce:____

de unde:_____cît citeşte:_____

RADIO-TV; DISCURI: preferinţe_____

MISCAREA ARTISTICA DE AMATORI: participare activă sau pasivă:

_____ce fel_____unde_____cînd_____

ACTIVITATE FOLCLORICA:_____ce anume:_____Ocazii:_____

frecvenţa:_____unde:_____pentru cine:_____

OBSERVATII:_____

CULEGATOR:_____ data culegerii:_____locul culegerii:_____

https://biblioteca-digitala.ro

FISA DE MAGNETOFON

Fiecare piesă înregistrată sonor va avea ca document o fişă de magnetofon. Aceasta va figura cu o indicaţie numerică a benzii şi a locului în desfăşurarea benzii unde se află piesa respectivă. De aceea, ca şi pînă acum, fişa va consemna numărul benzii (cifre arabe) urmat de numărul pistei (I sau II) şi apoi cu litere mici în ordine alfabetică piesa respectivă. In cazul în care, fiind vorba de piese scurte, literele alfabetului se epuizează înainte ca spaţiul benzii să fie încheiat, înregistrarea continuă, iar indicarea prin literă a poziţiei piesei se va face prin reluarea literelor dar dublate (astfel după N I Z va figura N I aa).

Fişa de magnetofon va cuprinde apoi date care însoţesc toate materialele documente ale culegerii respective: originea piesei, informatorul, vîrsta lui, data şi locul culegerii, numele culegătorului. Menţiuni speciale se vor face cu privire la denumirea piesei înregistrate, felul de a fi transmisă (cîntat, povestit etc.) instrumentul respectiv, acolo unde e cazul. Cîteva date sumare cu privire la individualizarea piesei în cadrul repertoriului informatorului: de unde a învăţat-o, cînd anume, de la cine, ocaziile în care interpretează piesa. Pentru că în timpul înregistrării culegătorul observă unele amănunte, unele gesturi, modalităţi de interpretare, trebuie ca fişa să rezerve un loc pentru observaţii în care vor fi consemnate toate comentariile culegătorului referitoare nu la interpret sau repertoriul lui în general, ci precis şi conturat

https://biblioteca-digitala.ro

la piesa anume pentru care fişa e document. In cazul în care spaţiul poate fi insuficient, nu se va apela la o altă fişă, ci va fi folosit spatele fişei, pentru ca să se respecte principiul relaţiei piesă - unicitatea fişei de magnetofon.

Fişa de magnetofon va cuprinde deci următoarele rubrici

FISA DE MAGNETOFON Nr:___

ORIGINEA:_____

CUPRINSUL:_____(titlul dat de informator, identic cu cel anunţat de culegător pe bandă, şi titlul dat de culegător potrivit categoriilor tematice din arhivă. Acesta din urmă nu va fi rostit pentru înregistrare, deoarece nu trebuie influenţat informatorul care ar putea prelua acest din urmă titlu).

MODUL DE INTERPRETARE:_____

INSTRUMENT:_____

INFORMATOR:_____

Invăţat de unde:_____cînd:_____de la cine:_____

Ocazii:____ __

OBSERVAŢII:_____

Numele culegătorului?_____data culegerii:_____locul:_____

In cazul în care e vorba de un grup vocal sau instrumental se notează ca informator întreg grupul, iar informaţiile celelalte se consemnează de la care din membrii grupului provin. In cazul în care informaţia e diversă şi complexă, păreri divergente etc., toate vor face obiectul unei fişe separate, care va purta pe ea şi indicaţia numerică a fişei de magnetofon la care se referă consemnările respective.

https://biblioteca-digitala.ro

FIŞA DE TEXT

Numim fişă de text, fişa care consemnează cuprinsul însuşi al piesei înregistrate, dictate. transcrise etc. Este vorba de fişa care se completează la teren, pe de o parte, şi apoi de cea care rezultă din prelucrarea materialului pentru arhivă, pe de altă parte.

De aceea nu este de fapt vorba de o unică fişă de text, ci de un set de astfel de fişe cuprinse sub acest titlu generic.

Indiferant de subtipul fişei de text, ea va purta acelaşi număr cu cel al piesei consemnat pe fişa de magnetofon şi cîteva date din aceeaşi fişă: cuprinsul, originea, informatorul, vîrsta, numele culegătorului, data şi locul culegerii, transcrietorul (cînd e cazul).

1. Fişa de text rezumat va conţine, în cazul înregistrărilor de specii narative, rezumatul piesei înregistrate. El va fi întotdeauna redactat la teren, concomitent cu înregistrarea propriu-zisă. Permanent în timpul notării rezumatului, vor fi consemnate gesturile şi mimica informatorului, pentru ca să rezulte la urmă un scenariu fidel şi amănunţit al "filmului" povestirii respective.

2. Fişa de text propriu-zis va conţine textul - în cazul speciilor cîntate, strigate, scandate, formule versificate, notat întotdeauna la teren, în timpul înregistrării. Dacă sînt versuri ce nu pot fi notate se lasă locul liber şi

https://biblioteca-digitala.ro

elva fi completat nu la o audiere ulterioară, ci de la însuşi informatorul cu care se lucrează, imediat dupp ce s-a înregistrat piesa respectivă. Lucrul nu trebuie argumentat în mod special. E suficient să ne gîndim, de pildă, la notarea textelor de strigături la joc în timpul performării jocului. Dacă notarea lor nu se face în acelaşi timp şi nu va fi solicitat pe loc informatorul să facă completarea versurilor neînţelese de culegător sau pe care nu a avut timpul să le noteze, va fi greu şi, de multe ori, imposibil, de descifrat apoi textul strigăturii acoperit de zgomotul paşilor, al instrumentelor, de poziţia nefavorizată a celui ce strigă faţă de microfon.

3. Fişa de text dictat va conţine textul înregistrării înaintea efectuării acesteia. Culegătorul va nota după dictare textul piesei ce urmează a fi cîntată, pentru a putea surprinde adaptarea apoi a textului la melodie, diferenţele ce pot interveni în performarea propriu-zisă a piesei. Se vor consemna reţinerile, greutăţile pe care le întîmpină informatorul la dictare şi - dacă e cazul - neputinţa lui de a spune textul fără melodie.

4. Fişa de text transcris se va redacta după încheierea culegerii şi nu la teren, ci în etapa prelucrării materialului pentru predarea în arhivă, oricum pentru textele scurte sau cele versificate şi de dorit pentru celelalte. Dacă termenul pentru predarea la arhivă şi alte ocupaţii în activitatea cercetătorului nu permit transcrierea unei culegeri de proză, operaţia în acest caz poate fi amînată. Oricum transcrierea trebuie făcută pentru fiecare piesă pe fişă (fişe) separată, cu ace-

https://biblioteca-digitala.ro

leaşi indicaţii referitoare la conţinut, origine, informator şi date ale culegerii, la care se adaugă numele transcriptorului (mai ales că nu întotdeauna acesta este şi realizatorul culegerii).

Se va adopta în transcriere sistemul grafic cunoscut cu semne diacritice care consemnează particularităţile de rostire ale informatorului. Se vor marca prin semne convenţionale în transcrierea formelor versificate cîntate, silabele de completare, refrenele. In cazul unor imposibilităţi de reconstituire a unor cuvinte la audiere, se va nota spaţiul respectiv cu puncte de suspensie. Iar dacă transcrietorul nu are certitudinea unor cuvinte, acestea vor fi subliniate cu linie ondulată.

Prin urmare, fişa de text - unică în ceea ce priveşte formatul şi antetul ei - are o serie de subtipuri care trebuiesc ataşate materialului documentar al culegerii: - fişa de text rezumat (pentru proză); - fişa de text dictat (pentru forma versificate); - fişa de text notat la teren integral (idem - fişa de text transcris (pentru toate speciile).

https://biblioteca-digitala.ro

FISA DE INFORMTRIE

Această fişă, fără a avea un model anume, ci fiind coincidentă formal cu fişa de text, avînd prin urmare aceleaşi date de completat în antetul ei, are o mare diversitate de conţinut.

E de preferat ca fiecare fişă să aibe o unitate tematică. In caz că anumite condiţii de teren nu permit respectarea acestui principiu, fişa de informaţii poate cumula o anume diversitate tematică.

Tot pe astfel de fişe se consemnează dialogurile pe care le propune culegătorul informatorului. Atuncicînd întrebarea e bine subînţeleasă din răspuns, ea poate lipsi din textul notat, fiind suplinită de punerea unui semn de întrebare. E de preferat însă să se noteze şi conţinutul întrebării în rezumat. Oricum răspunsul trebuie notat cît mai exact şi cu particularităţi de rostire, cu reţinerea unor şovăieli, unor neclarităţi etc. Nu trebuie renunţat la fişa de informaţie şi de apelat la mai comodul mijloc de înregistrare sonoră a chestionarului. Numai în cazul în care în cursul dialogului informatorul simte nevoia unor explicitări prin exemplificare cu cîntec, anecdotă, proverb, ghicitoare sau altele, acestea se vor înregistra, notînd pe fişa de magnetofon respectivă faptul că informatorul a comunicat piesa în cursul convorbirii cuprinse pe fişa de informaţie.

Atunci cînd culegerea e făcută în echipă şi aceasta participă ca observator la o manifestare de grup, fişa de infor-

https://biblioteca-digitala.ro

maţie se multiplică.Ea nu va mai fi rezultatul unui chestionar, ci va consemna observaţia culegătorului. Acesta - la eventuale nedumeriri - nu va întrerupe manifestarea, ci va reţine nedumerirea şi o va completa printr-o convorbire ulterioară cu un participant sau - dacă e posibil -în momentul respectiv, numai dacă intervenţia lui poate fi făcută fără stînjenirea grupului şi acţiunilor lui.

Fişa de informaţie va consemna cu precizie locul şi ora notării, în cazul fişelor rezultate din observaţia directă de mai sus, pentru ca din alăturarea fişelor redactate de fiecare membru al echipei aflat în locuri diferite, la aceeaşi oră sau la ore diferite, să se poată reconstitui întreg fenomenul observat şi reţinut pe fişă.

O fişă anume se va redacta cu privire la informaţia despre sat, despre localitatea anchetată, de la informatori anume aleşi în acest scop. Se va specifica, firesc, dacă informaţia provine de la un localnic cunoscător al satului şi istoriei lui trecute şi prezente sau de la o autoritate locală care-şi sprijină informaţia pe documente (ale primăriei, ale şcolii, ale căminului cultural).Pentru ca localitatea să fie cunoscută cît mai bine, de dorit este să se apeleze la toate aceste categorii de informatori - unii cunoscînd şi comunicînd date vehiculate de memoria satului, de legende locale, iar alţii comunicînd date precise de istorie reală.

https://biblioteca-digitala.ro

FISA DE LOCALITATE

Va cuprinde: - date în legătură cu istoricul localităţii din dublă informaţie: localnic şi autoritate;

- date privind profilul localităţii din punct de vedere economic: agrar/industrial; urban/rural.

- date privind populaţia - tendinţe în contemporaneitate.

- date privind zona apartenentă

- date cu referire la aspectul cultural: manifestări tradiţionale şi contemporane; genuri şi specii cu pondere deosebită; instituţii culturale vechi şi noi(bibliotecă, şcoală, cămin cultural); preocupări locale pentru folclor (folclorişti amatori, manuscrise); prezenţe în Festivalul Naţional Cîntarea României.

Se vor consemna numele, prenumele, vîrsta şi ocupaţia informatorului (pentru fieçare se vor nota datele pe fişe separate, atunci cînd chestionarul este completat succesiv de la mai mulţi subiecţi anchetaţi). Si nu vor lipsi numele culegătorului, data şi locul completării fişei.

https://biblioteca-digitala.ro

FISA DE INVENTAR

Pentru predarea unui material cules şi înregistrat în arhivă, culegătorul va completa o serie de fişe care se vor include în fişierele fondului arhivistic.

1. Fişa-catalog a benzii magnetice. Fiecare bandă înregistrată va fi însoţită de fişa-catalog a ei, în dublu exemplar. Un exemplar va însoţi banda în cutie, iar un altul va fi legat în catalogul înregistrărilor sonore. Această fişă va consemna întreg conţinutul benzii: numărul piesei şi locul ei în bandă, cuprinsul, originea, informatorul, modul performării, data culegerii, locul culegerii, culegătorul şi durata piesei.

2. Fişa separată a fiecărei piese pe formularele existente în fişierele arhivei, cuprinzînd aceleaşi informaţii. Si aceasta se completează în dublu exemplar, unul intrînd în fişierul tematic al arhivei şi un al doilea în cel zonal.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate materialele rezultate din culegeri sînt conservate într-o arhivă de folclor, patrimoniu inestimabil al culturii României socialiste. De aceea, cîteva cuvinte despre această arhivă, faţă de care sîntem datori cu priceperea şi interesul nostru, se cuvin.

Cercetătorul preocupat de problemele specifice pe care le impune studierea folclorului contemporan trebuie să cunoască sistemul de organizare al Arhivei de etnografie şi folclor a I.C.E.D. avînd în vedere că fondurile sale reflectă tipurile de documente în care s-a concretizat cercetarea de teren românească în ultimii şaizeci de ani.

In urma reorganizărilor petrecute în perioada 1981-1984 structura arhivei se bazează pe două compartimente: audio-vizuale şi manuscrise, fiecare subsumînd 9 şi, respectiv, 11 fonduri, Cele 2o de fonduri sînt următoarele:

1. audio-vizuale: cilindri,fonograme, benzi magnetofon, disc, filme, clişee, fotografii, diapozitive, desene;

2. manuscrise: transcrieri muzicale, transcrieri literare, transcrieri coregrafice, informaţii, fişe magnetofon, fişe informatori, fond auxiliar, chinetograme, manuscrise, lucrări diverse, fond varia.

Considerînd că documentele arhivei formează un corpus de semne care au comun referentul - cultura populară - rezultă că fondurile existente pot fi diferenţiate pe baza gradului de iconocitate. Semnele cu un grad superior de iconocitate se regăsesc în compartimentul audio-vizuale. Estimate din acest punct

https://biblioteca-digitala.ro

de vedere fondurile se clasează în ordine descrescătoare de la film, imprimare pe bandă de magnetofon, disc, diapozitiv (superior fotografiei prin posibilităţile pe care le deschide diaporama), fotografie şi desen. Odată cu introducerea unor tehnici noi - videoimprimarea de pildă - se va constitui fondul de videocasete, echivalent sau poate superior filmului.

Gradul de fidelitate al unei tehnici nu exclude tehnicile cu un rang inferior, fiecare avînd avantajele şi dezavantajele sale.

Din perspectiva gradului de iconocitate, compartimentul de manuscrise se constituie din trei categorii de fonduri:

1. transcrierile (muzicale, literare, coregrafice) care sînt notate în coduri şi limbaje consacrate (note muzicale, alfabet, semne coregrafice) ale textelor înregistrate.

2. informaţiile care nu au un corespundent înregistrat şi care într-o mare parte redau în limbaj lingvistic elemente exprimate în alte coduri şi limbaje.

3. lucrările de folclor (studii, comunicări etc.), metatexte care interpretează cultura populară.

Mai mult decît fondurile compartimentului audio-vizuale, dictate de gradul de dezvoltare şi tehnicii, fondurile compartimentului manuscrise pot fi diversificate foarte mult în funcţie de noul tip de cercetări care se iniţiază.

Revenim asupra ideii că gradul de iconocitate superior al unui tip de documente nu face inutile documentele cu iconocitate mai redusă, informaţia scrisă neputînd fi înlocuită de tehnicile de înregistrare audio-vizuale, a căror putere de cuprindere este, oricît ar părea de ciudat, inferioară.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste cîteva cuvinte despre organizarea actuală a arhivei nu intenţionează aici decît să se constituie în argument pentru culegerea la teren, cît mai bine organizată, cît mai susţinută de către toţi cercetătorii, cît mai riguros ştiinţific întreprinsă, prin respectarea normelor tehnice şi metodologice pe care le avem la dispoziţie.

In acelaşi timp, organizarea ştiinţifică superioară a fondurilor din arhivă este o asigurare pentru cercetătorul la teren şi pentru devenirea rezultatelor culegerii sale.

https://biblioteca-digitala.ro

C O N C L U Z I E

Materialul nostru este de fapt el însuşi o concluzie la care a ajuns generaţia noastră de cercetători folclorişti, cu privire la culegerea de teren. Subliniem faptul că este rezultatul colectiv al folcloriştilor din institutul nostru, care au privit cu seriozitate, interes şi pricepere responsabilitatea nu uşoară pe care o au de a aduce o contribuţie la ceea ce a clădit şcoala folcloristică românească.

Nimic din ceea ce am învăţat, din ceea ce am preluat ci cu privire la metoda de cercetare la teren nu am considerat depăşit, nu am negat. Dimpotrivă, dacă acest material este o realitate, ea se datorează în primul rînd celor ce au fundamentat metodele disciplinei.

Ceea ce am încercat noi să facem este să numim aceste metode cu accent asigurator pentru reuşita culegerii datelor contemporane. Conştienţi de profundele transformări de multiple aspecte ale vieţii contemporane, ne-am preocupat să surprindem posibilităţile de a cerceta datele fiinţitoare în cultura populară.

Bazîndu-ne pe o bibliografie de specialitate care fundamentează aspectele metodologice, pe care le-am expus într-un rezumat al evoluţiei disciplinei în timp, am subliniat cu deosebire necesitatea unei profunde documentări prealabile efectuării culegerilor. Numai cunoscînd zona şi localitatea, caracteristicile ei, vom putea dirija culegerea de informaţii şi înregistrări pe problemele contemporaneităţii.

Cu aceleaşi intenţii am apreciat faptele culturii populare susceptibile pentru culegerea actuală.

https://biblioteca-digitala.ro

Ingemănat cu aceasta am enunţat tipuri de localităţi şi colectivităţi care pot fi obiect de studiu cultural folcloric. Am subliniat, ca definitoriu pentru cercetarea actuală, faptul că trebuie să nu ne oprim exclusiv cercetarea la zona tradiţional-conservatoare, pe care oricum o vom include în tipurile de avut în vedere, ci că, dincolo de ea, se propagă şi se creează folclor în localităţi noi sau nou intrate în perimetrul de interes al folcloristului. Se afirmă din ce în ce mai pregnant contextul urban ca deosebit de interesant pentru fenomenologia folclorică.

Acestea au fost coordonatele istorice, geografice, şi de conţinut care oferă contextualitate şi motivaţie culegătorului de folclor. Implinirea propriu-zisă a culegerii se face organizat metodologic în funcţie de intenţia însăşi a acţiunii. De aceea am încercat să expunem cîteva propuneri de intenţionalitate posibilă.

Mijloacele efective de consemnare a faptelor culese şi de ajungere la informaţie se face cu ajutorul unor chestionare şi a unui set de fişe-tip. Chestionarele pe care le-am propus nu sînt reţete şi nu au un caracter imuabil. Le propunem doar ca jaloane, ca probleme de urmărit, deoarece fiecare cercetător, potrivit personalităţii sale ştiinţifice, îşi va clădi chestionarele şi va dirija discuţiile cu subiecţii anchetaţi. Noi nu am făcut decît ca să propunem sugestii pentru unele dintre faptele folclorice şi problemele pe care ele le comportă în culegere. Libertatea culegătorului rămîne deplină

https://biblioteca-digitala.ro

Aş cum chestionarele noastre au avut ca model pe cele "clasice" propuse şi aplicate de folclorişti pînă acum, şi fişele - documente ale culegerii - au fost conturate pe modelul cunoscut în practica noastră, completate cu elemente care izvorăsc din realitatea contemporană.

x

x x

Dacă materialul pe care-l oferim va fi citit cu interes, dacă el va evoca fiecărui cercetător ce înseamnă o culegere folclorică, dacă va fi permanent îmbogăţit cu însăşi culegerile ce se vor efectua de fiecare cercetător, va fi pentru noi un semn că demersul pe care l-am întreprins îşi va fi justificat existenţa.

De asemenea, dacă fiecare din noi va gîndi acest material ca un stimulent pentru munca de culegere, dar şi în perspectiva folosului pe care culegerile le vor aduce disciplinei, culturii şi ştiinţei româneşti, imaginii culturii României Socialiste, faţă de care sîntem permanent datori cu munca noastră, cu realizările muncii împlinite, va însemna că încercarea noastră modestă şi limitată poate fi un omagiu pentru înaintaşi, o implicare în contemporaneitate şi poate un stimulent pentru urmaşi.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă vom împlini deziderateleculegerii faptelor contemporane, vom putea spune că generaţia noastră şi-a făcut datoria în preluarea şi continuitatea unei discipline pe care cei care i s-au dedicat au iubit-o cu adevărat.

https://biblioteca-digitala.ro

S U M A R

		Pag.
	In loc de prefaţă	I-IV
I.	INTRODUCERE	1- 6
	Scurt istoric al culegerilor de folclor	7-14
	Bibliografia referitoare la metoda culegerii folclorice	15-17
II.	ACTIVITATEA DE CULEGERE	
	Pregătirea culegerii	18-21
	Unităţi socio-economice contemporane .	22-29
	Fapte ale culturii populare şi culegerea lor	30-34
	Culegerea folclorului şi scopurile ei	35-44
III.	INSTRUMENTE DE CULEGERE	
	Chestionarele	45-76
	Fişe	77-94
IV.	CONCLUZII	95-98

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRĂILOIU"

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

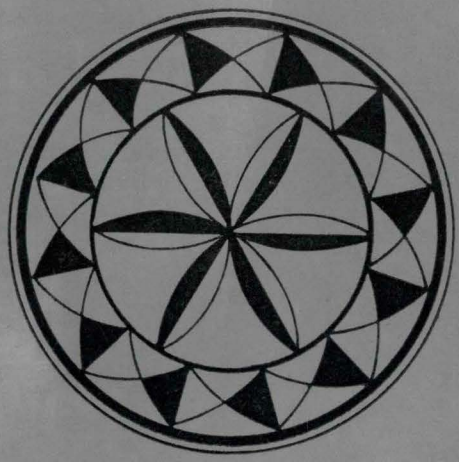

5°° lei

https://biblioteca-digitala.ro